

รายงานวิจัย

เรื่อง

การศึกษาความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา
กรณีความเข้าใจของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น

ภายใต้ชุดโครงการวิจัย เรื่อง ศาสนากับคนพิการในประเทศไทย
วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล

โดย

เทพพร มังธานี

ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.)

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

และศูนย์สิรินธรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติ

สิงหาคม 2549

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ จะสำเร็จลุล่วงไปไม่ได้ ถ้าไม่ได้รับความอนุเคราะห์จากพระสงฆ์
ในวัดต่าง ๆ ในจังหวัดขอนแก่นผู้เมตตาอนุญาตให้ผู้วิจัยสอบถามในประเด็นต่าง ๆ จึง
ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณแผนงานสร้างเสริมสุขภาพคนพิการในสังคมไทย สถาบันวิจัยระบบ
สาธารณสุข โดย แพทย์หญิงวัชรา ธีวไพบูลย์ ผู้จัดการ และศูนย์สิรินธรเพื่อการฟื้นฟู
สมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติ ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณ คุณเจนจิรา เทศทิม ผู้ประสานชุดโครงการวิจัย ขอขอบคุณที่
ปรึกษาชุดโครงการและผู้เชี่ยวชาญประจำชุดโครงการ ผู้ให้คำแนะนำแนวทางในการวิจัย
จนทำให้การดำเนินงานวิจัยบรรลุผลสำเร็จ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่
มีส่วนช่วยประสานงานต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เทพพร มังธานี
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ/บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยข้อมูลเชิงปริมาณจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ประกอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาความเข้าใจของพระสงฆ์เรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ ในเขตจังหวัดขอนแก่น และเพื่อทราบปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ

ผลการศึกษา พบว่า ตามหลักพุทธศาสนาเห็นว่าผู้พิการเป็นผู้สามารถฝึกฝนตนเองได้ด้วยวิธีที่พิเศษจากคนปกติทั่วไป ขึ้นอยู่กับระดับความพิการของคนนั้น ๆ การฝึกฝนตนเองนั้นนอกจากจะสามารถฝึกฝนในด้านสัมมาอาชีพซึ่งเป็นคุณค่าชีวิตระดับโลกียะแล้ว ยังหมายถึงการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติธรรมเพื่อฝึกหัดขัดเกลาจิตใจของตนเองซึ่งเป็นคุณค่าทางธรรมอันจะนำไปสู่คุณค่าระดับโลกุตระด้วย ชีวิตคนพิการมีคุณค่าเพราะ 1) ผู้พิการมาพร้อมกับสิทธิทางจริยธรรม (Moral Rights) จึงมีคุณค่าในตัวเอง(Intrinsic value) 2) ชีวิตผู้พิการเป็นแหล่งบ่มเพาะคุณธรรมหรือเป็นผู้สร้างคุณธรรมให้ปรากฏชัดเจนขึ้นในโลกได้เหมือนคนปกติ (Virtue Making) และ3) ผู้พิการมีศักยภาพที่จะฝึกฝนตนเองได้ตามคำสอนของพุทธศาสนา

ความพิการนั้นไม่ว่าจะเป็นความพิการแต่กำเนิดหรือความพิการที่เกิดขึ้นภายหลัง ในมุมมองของพุทธศาสนาถือได้ว่า 1) เป็นสิ่งบอกเล่าอดีต เพื่อให้เข้าใจความจริงของชีวิตและรู้เท่าทันกรรมและผลของกรรม ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างรู้คุณค่าโดยไม่ประมาท 2) เป็นสิ่งบอกเล่าอนาคต หมายถึงการสร้างอนาคตบนพื้นฐานที่แตกต่างจากคนทั่วไปทางกายภาพ และ 3) เป็นสิ่งบอกเล่าในสังคม หมายถึงสังคมจะต้องเรียนรู้เรื่องราวของคนพิการเหมือนกับเรื่องของตนเอง เพื่อให้ความเป็นคนอื่น (Otherness) ของคนพิการหายไป เมื่อสังคมเข้าใจผู้พิการตามความเป็นจริงก็จะสามารถสร้างสิ่งที่จำเป็นและเหมาะสมแก่คนพิการ ซึ่งเป็นการสร้างพื้นฐานแห่งสังคมกัลยาณมิตร

พุทธศาสนามีคำสอนที่สนับสนุนให้เกิดแหล่งสนับสนุนทางทางสังคมที่เอื้อต่อผู้พิการ และมีหลักธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติต่อผู้พิการเพื่อยืนยันและสนับสนุนคุณค่าชีวิตของผู้พิการ หลักธรรมดังกล่าว ได้แก่ กัลยาณมิตร พรหมวิหาร สังคหวัตถุ สาราณียธรรม และโพชนงค์ ในส่วนของความเข้าใจเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตคนพิการของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นพบว่า พระสงฆ์มีความเข้าใจความหมายและคุณค่าของผู้พิการ อยู่ระดับปานกลาง ในส่วนของปัญหาในการเข้าถึงศาสนาของคนพิการ พบว่า พระสงฆ์ยังขาดข้อมูลด้านศาสนากับคนพิการ และวัดส่วนใหญ่ไม่มีอุปกรณ์และไม่มีสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจสำหรับคนพิการ

ในการวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ ควรให้ความรู้เรื่องความหมายและคุณค่าของชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนาแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไปมากขึ้น ควรส่งเสริมโอกาสให้ผู้พิการได้รับศึกษา การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาตามความเหมาะสมกับสภาพความพิการของแต่ละคน

สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป คือ ควรศึกษาประเด็นเรื่องการปฏิบัติธรรมของผู้พิการประเภทต่าง ๆ ทั้งผู้พิการที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์ และควรศึกษาประเด็นทางจิตวิทยาเกี่ยวกับคนพิการประเภทต่าง ๆ

คำสำคัญ (Key Words) : ศาสนากับคนพิการ พุทธศาสนากับคนพิการ ความหมายและคุณค่า
ชีวิตของคนพิการ

Research Title: A Study of Meaning and Value of Life of People with Disabilities in Buddhism: A Case Study of Buddhist Monks' Understanding in Khonkaen Province

Researcher: Thepporn Mungthane

Year: 2549/2006

Abstract

This is a qualitative research using quantitative data collected by a survey research and having the objective to study the meaning and value of life of People with Disabilities in Buddhism so as to comprehend Buddhist monks' understanding about the meaning and value of life of People with Disabilities in Khonkaen province and to know about the problems, obstacles and suggestions of practice following the teachings of Buddhism regarding meaning and value of life of People with Disabilities.

The results of the study indicate that according to Buddhist principles of People with Disabilities are able to train themselves by special method from other normal people depending on the level of their physical disability. Self-training not only means to train in right livelihood which is value of life at the mundane level but also means dhamma practice in order to develop the mind that leads to value in super mundane level.

Life of People with Disabilities has the following values – (1) They are born with moral rights that have intrinsic values, (2) Their life is the moral matrix or they are creator of virtues that appear clearly in this world same as normal people, (3) They have the potentiality of self-training following the Buddhist teaching.

Whether it's congenital disability or disability that arises later on, Buddhist perspective holds that – (1) disability can tell us about the past so as to understand the reality of life and action and its effect, thereby making one acknowledge the value of life that is lived in a heedless way. (2) Physical disability can also indicate the future that is based on physical difference from normal people. (3) Physical disability is also a social narrative tool indicating that society should learn from the life of People with Disabilities in the same way as one's own life so that the "otherness" of People with Disabilities will disappear from society. When society understands People with Disabilities in a real sense it would be possible to create the necessary and appropriate things for them which lay the foundation of a friendly society. There are Buddhist teachings that are supportive of a society that is kind to People with Disabilities and there are Buddhist principles that can be used in practice to support and assert value of life for them. These

principles are –friendliness (Kalyanamitta), Divine Abiding (Brahma Vihara),Principles of service (Sangahavatthu), states of conciliation or virtues for fraternal living (Saraniyadhamma), and enlightenment factors (Bojjhanga).

Regarding the Buddhist monks' understanding of the meaning and value of life of People with Disabilities in Khonkaen, the study found that they have good understanding of intrinsic value at a moderately level. Regarding the problem of meeting the religious needs of People with Disabilities it has been found that at times Buddhist monks lack the religious information about them and most temples/monasteries do not have the aids and place that can be used for the practice of religious activities of People with Disabilities.

The present research has the following policy-related suggestions — (1) increase the imparting of knowledge about the meaning and value of life of People with Disabilities in Buddhism to both monks and laypeople; (2) give opportunity and support to People with Disabilities to receive education, knowledge, participation in religious activities that are appropriate to them at the individual level.

For future research it can be suggested that more research is needed to be undertaken regarding the religious practice of People with Disabilities of different types including both ordained and laypeople and also about the bioethics of these people.

Key Words : Religion and People with Disabilities, Buddhism and People with Disabilities ,Meaning and Value of Life of People with Disabilities

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ/บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
1.4 นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง	2
บทที่ 2 ทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
2.1 ความหมายของคนพิการ	3
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่า	6
2.2.1 ความหมายของคุณค่า	6
2.2.2 ความหมายของคุณค่าในเชิงจริยปรัชญา	7
2.2.3 คุณค่าในแง่ของจริยศาสตร์สังคม	8
2.2.4 คุณค่าชีวิตในเชิงปรัชญา	9
2.2.5 คุณค่าชีวิตในเชิงศาสนา	11
2.2.6 คุณค่าชีวิตในพระพุทธศาสนา	13
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	17
3.1 วิธีดำเนินการวิจัย	17
3.2 กลุ่มตัวอย่าง	17
3.3 ขอบเขตงานวิจัย	17
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	18
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	20
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	20

บทที่ 4 ผลการศึกษา	22
4.1 ความหมายและคุณค่าชีวิตในพุทธศาสนาเถรวาท	23
4.1.1 ความหมายและคุณค่าของคนพิการในพุทธศาสนาเถรวาท	31
4.1.2 หลักธรรมที่ควรปฏิบัติต่อคนพิการ	35
4.2 ผลการศึกษาเรื่องความเข้าใจความหมายและคุณค่าชีวิตคนพิการ ของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น	38
4.3 ปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา	44
บทที่ 5 สรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะ	49
5.1 บทนำ	49
5.2 ผลการศึกษาความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพุทธศาสนาเถรวาท	50
5.3 ผลการศึกษาเรื่องความเข้าใจความหมายและคุณค่าชีวิตคนพิการของพระสงฆ์ ในจังหวัดขอนแก่น	55
5.4 อภิปรายผล	59
5.5 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะหัวข้อวิจัยที่ควรทำเพิ่มเติม	61
บรรณานุกรม	62
ภาคผนวก	63

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงสถานภาพพระยาและอายุของพระสงฆ์	39
ตารางที่ 2 แสดงสถานภาพทางการศึกษาตำแหน่งและสังกัดของพระสงฆ์	40
ตารางที่ 3 แสดงผลการศึกษาความเข้าใจของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดขอนแก่น เรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ แยกตามจำนวนที่ตอบ	42
ตารางที่ 4 แสดงจำนวนของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดขอนแก่นที่เข้าใจความหมาย และคุณค่าชีวิตของคนพิการ	43
ตารางที่ 5 แสดงระดับความเข้าใจเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ ของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดขอนแก่น	43
ตารางที่ 6 แสดงผลการศึกษาปัญหาหรืออุปสรรคในการเข้าถึงคุณค่าชีวิต ของคนพิการในทัศนะของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น	46

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญที่มาของปัญหา

ชีวิตมนุษย์บนโลกมีหลากหลายและล้วนมีครรลองหรือวิถีของตัวเองที่แตกต่างจากชีวิตอื่น ความแตกต่างที่ว่่านี้หมายรวมถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์ปกติและผู้พิการด้วย แต่ชีวิตมนุษย์ไม่ว่าจะแตกต่างกันเพียงใดก็ล้วนมีความหมายและคุณค่าในตัวเอง ประชญาเรื่องคุณค่าชีวิตมนุษย์จึงได้ถูกขบคิดแสวงหาและพัฒนาการมาพร้อมกับอารยธรรมของมนุษย์

ในทางตะวันตกความคิดเรื่องคุณค่าและการแสวงหาค่าที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์เริ่มขึ้นเมื่อประมาณช่วงระหว่างก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 7 ถึง 5 และปรากฏชัดเจนในงานของโสกราตีส(Socrates) (B.C.470-399) ซึ่งให้ความสนใจที่จะแสวงหาว่าอะไรคือสิ่งดีสำหรับชีวิตชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร กลายเป็นสาขาที่สำคัญสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญาคือสาขาจริยศาสตร์

ส่วนทางตะวันออกมีกระแสธารทางความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับคุณค่าของชีวิตหลายกระแส หากจะมองหาจุดเริ่มต้นกระแสความคิดดังกล่าวที่พอจะกล่าวถึงได้อย่างมีหลักฐาน อาจกล่าวได้ว่ามีมาก่อนสมัยพระเวทหรือประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว

บรรดากระแสธารความคิดที่หลากหลายในตะวันออกนั้นมีที่สนะเกี่ยวกับคุณค่าของชีวิตอันเกิดจากการตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณของศาสดาผู้ได้นำมาว่าพระพุทธเจ้า ที่สนะดังกล่าวอยู่ในรูปแบบที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาหนึ่งที่แผ่ขยายออกจากอินเดียสู่นานาประเทศจนเป็นศาสนาที่มีประชาชนนับถืออยู่ในหลายประเทศและกล่าวได้ว่าเป็นศาสนาสากลศาสนาหนึ่งของโลก

สำหรับประเทศไทย หากนับเอาระยะเวลาตามที่พระ โสณะและพระอุตระเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็เป็นเวลาประมาณสองพันปีกว่าแล้วที่คนไทยได้รู้จักพระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิต่อสังคม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย ตลอดจนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความคิดเรื่องคุณค่าและความหมายของชีวิตมนุษย์ของคนไทยด้วย ดังนั้นการที่จะเข้าใจโลกทัศน์ต่อชีวิตของคนไทยในด้านความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาและตีความจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานด้วย

เมื่อพิจารณาถึงความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวข้างต้นของพุทธศาสนิกชนที่จะมีผลกระทบต่อ การเข้าถึงศาสนาของคนพิการนั้น ความเข้าใจของผู้ที่มีบทบาทในการเผยแผ่และประกอบ พิธีกรรมทางศาสนาโดยตรงคือพระสงฆ์นับว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าในสังคมไทยจะมีแนวทางปฏิบัติต่อคนพิการตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ไม่น้อยแต่การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในด้านความหมายและคุณค่าของชีวิตที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจเรื่องความหมายและคุณค่าของชีวิตคนพิการยังไม่ปรากฏชัดเจน ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อ

การเข้าถึงพระพุทธศาสนาของคนพิการในประเทศไทย ดังนั้น การวิจัยเพื่อทบทวนความหมายของคนพิการในคุณค่าของเป็นมนุษย์จากคำสอนในพระพุทธศาสนา และเพื่อสำรวจความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวของผู้ที่มีหน้าที่เผยแผ่ศาสนาโดยตรง จึงยังมีความจำเป็นสำหรับสังคมไทยปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา
- 1.2.2 เพื่อศึกษาความเข้าใจของพระสงฆ์ เรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ ในเขตจังหวัดขอนแก่น
- 1.2.3 เพื่อทราบปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.3.1 ได้ทราบความหมายของคนพิการและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา
- 1.3.2 ได้ทราบความเข้าใจของพระสงฆ์ในเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา ในเขตจังหวัดขอนแก่น
- 1.3.3 ได้ทราบปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิต
- 1.3.4 เป็นแนวทางในการกำหนดข้อปฏิบัติต่อคนพิการในเชิงนโยบายในสังคมไทย

1.4 นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

1. พระพุทธศาสนา หมายถึง พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท
2. ความหมายคุณค่าชีวิตคนพิการในพระพุทธศาสนา หมายถึง ผู้สามารถฝึกฝนตนเองได้ด้วยวิธีที่พิเศษจากคนปกติทั่วไป ขึ้นอยู่กับระดับความพิการของคนนั้น การฝึกฝนตนเองนั้นนอกจากจะสามารถฝึกฝนในด้านสัมมาอาชีวะซึ่งเป็นคุณค่าชีวิตระดับโลกิยะแล้ว ยังหมายถึงการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติธรรมเพื่อฝึกหัดขัดเกลาจิตใจของตนเองซึ่งเป็นคุณค่าทางธรรมอันจะนำไปสู่คุณค่าระดับโลกุตระด้วย
3. พระสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ในเขตจังหวัดขอนแก่นที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง

บทที่ 2

ทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย เสนอความหมายของคณพิการเพื่อความเข้าใจในเบื้องต้นเกี่ยวกับความหมายของคณพิการ และนำเสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยศาสตร์ เพื่อเป็นแนวคิดพื้นฐานทางปรัชญาเกี่ยวกับการให้ความหมายและคุณค่าชีวิต ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสรุปเสนอในประเด็นที่เห็นว่าเกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

2.1 ความหมายของคณพิการ

พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการปีพุทธศักราช 2534 ตามมาตรา 4 ได้กำหนดความหมายของคณพิการไว้ว่า “คณพิการ” หมายถึง คนที่มีความผิดปกติ หรือบกพร่องทางร่างกาย ทางสติปัญญา หรือทางจิตใจ ตามประเภทหรือตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกระทรวง

องค์การอนามัยโลก (WHO) กล่าวถึงความพิการไว้ว่า เป็นความเสียหายเปรียบของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่เกิดความชำรุดหรือความสามารถบกพร่องทางร่างกาย สติปัญญาและจิตใจเป็นผลทำให้บุคคลนั้นไม่อาจแสดงบทบาทหรือกระทำอะไรได้เหมาะสมสอดคล้องตามวัย เพศ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

กรมประชาสงเคราะห์ (2528 : 14) ให้ความหมายว่าคณพิการ หมายถึงผู้ซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกายเป็นเหตุให้บุคคลนั้นไม่สามารถกระทำการตามปกติได้

ในส่วนของนักวิชาการที่ได้ให้ความหมายของคณพิการไว้ ผู้วิจัยได้รวบรวมมาไว้เป็นตัวอย่างดังนี้

ดับเบิลยู โอ พูนและพี ซี วาย เซน (W.O Phoon & P.C.Y. Chen, 1995 : 633) ได้ให้ความหมายของคณพิการว่า หมายถึง ความจำกัด (เป็นผลมาจากการสูญเสีย) ของความสามารถที่จะทำงานตามอย่างคนปกติทั่วไปทำได้ ความพิการเป็นผลเนื่องจากการสูญเสียในด้านความสามารถและหน้าที่ของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย ดังนั้นจะบ่งชี้ถึงความเจ็บป่วยได้โดยการมองเห็นคณพิการ คณพิการจะมีผลที่ระดับต่างบุคคลโดยจะมีรายละเอียดแยกย่อยออกไปเกี่ยวกับร่างกาย พฤติกรรมการติดต่อการดูแลในเรื่องของตนเอง การเคลื่อนไหว ร่างกายผิดตำแหน่ง ความชำนาญ ทักษะบางด้าน และสภาพบางอย่างเป็นความเสียหายที่เป็นผลมาจากการสูญเสีย หรือคณพิการทำให้เกิดหรือทำให้ทำงานหรือหน้าที่แบบคนปกติไม่ได้

พิมพ์ชัย ปรีดาสวัสดิ์ และนภภรณ์ ทะวานนท์ (2524 : 42) ให้ความหมายว่า คนพิการ หมายถึง ผู้ซึ่งมีความบกพร่อง หรือสูญเสียสมรรถภาพร่างกาย หรือจิตใจ ทำให้ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในการกระทำกิจกรรมประจำวัน การเรียนรู้ การประกอบอาชีพ และมีความสัมพันธ์ทางสังคมได้เหมือนคนปกติ

สุเทพ เชาวลิต (2527 : 110) ให้ความหมายของคนพิการว่าหมายถึง บุคคลซึ่งเสื่อมสมรรถภาพและโอกาสในการที่จะทำงานประกอบอาชีพ อันเนื่องมาจากความบกพร่องทางร่างกาย และจิตใจ

เบญจา ชลธาร์นนท์ (2524 :12) ได้ให้ความหมายของคนพิการไว้ 2 ลักษณะ ดังนี้

ความพิการ (Disability) หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลดลง เนื่องจากความบกพร่องทางร่างกาย เช่น แขนขาด ขาขาด หู ตา มีความบกพร่องหรือมีภาวะความเจ็บป่วย หรือเนื่องจากความบกพร่องของพฤติกรรม เช่น ความพิการจากการเรียนรู้

ความเสียเปรียบ (Handicap) หมายถึง ความบกพร่องที่เป็นอุปสรรคทำให้มีความยากลำบากในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ในขณะที่บุคคลปกติสามารถกระทำได้ ความเสียเปรียบจึงเป็นสภาพที่มีสาเหตุมาจากความพิการ

จะเห็นได้ว่าความหมายของคนพิการในทางวิชาการปัจจุบันยังไม่มีข้อยุติที่แน่นอน เพียงแต่มีคำจำกัดความอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น ในที่นี้ผู้วิจัยจะสรุปความหมายของคนพิการที่เกี่ยวข้องกับวลีสามวลี คือ 1) การไร้ความสามารถ (Disability) 2) ความชำรุด (Impairment) 3) ความเสียเปรียบ (Handicap)

1) การไร้ความสามารถ (Disability) หมายถึง การที่บุคคลมีความสามารถกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลดลง เนื่องจากความบกพร่องทางร่างกาย เช่น แขนขาด ขาขาด หรือมีภาวะความเจ็บป่วย หรือเนื่องจากความบกพร่องของพฤติกรรม เช่น ความพิการจากการเรียนรู้ ความบกพร่องดังกล่าวทำให้ขาดสมรรถภาพที่จะทำกิจกรรมใด ๆ ยิ่งคนปกติ เป็นการพิจารณาความพิการที่ความสามารถของบุคคลโดยรวมซึ่งเป็นผลมาจากความผิดปกติ หรือความบกพร่องของร่างกาย สติปัญญาหรือจิตใจ และคำนี้มักจะใช้ในความหมายที่บุคคลความรู้สึกว่าความสามารถในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลดลงอันเนื่องมาจากการบกพร่องทางร่างกาย เช่น แขนขาด ขาขาด นิ้วด้วน ตาบอด หรือความผิดปกติทางพฤติกรรมและสติปัญญา เช่น ปัญหาการเรียนรู้หรือประสาทรับรู้ ความพิการตามความหมายนี้โดยทั่วไปเป็นความพิการที่สามารถวัดได้ เช่น คนขาพิการ และขาขาดไม่สามารถเดินได้โดยปกติ ทำให้คนพิการไม่สามารถทำบางสิ่งบางอย่างเหมือนคนทั่วไปได้

2) ความชำรุด (Impairment) หมายถึง การสูญเสีย หรือความผิดปกติของโครงสร้างหรือการทำงานของร่างกายหรือจิตใจ เช่น อัมพาตครึ่งซีก ปัญญาอ่อน จิตซึมเศร้า ฯลฯ เป็นการพิจารณาความพิการที่อวัยวะหรือระบบการทำงานของส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นมนุษย์

3) **ความเสียเปรียบ (Handicap)** หมายถึง ความเสียเปรียบของบุคคลที่ทำให้ไม่อาจดำเนินชีวิตได้ทัดเทียมคนปกติ ความเสียเปรียบทำให้มีความยากลำบากในการกระทำการใดสิ่งหนึ่งในขณะที่คนทั่วไปสามารถทำได้โดยไม่เป็นปัญหา คำนี้เป็นการพิจารณาความพิการที่ผลของความบกพร่องและ/หรือการขาดสมรรถภาพที่กระทบต่อบุคคลในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เช่น เด็กตาบอดเมื่อมองไม่เห็นจึงเรียนด้วยวิธีที่เด็กปกติเรียนไม่ได้ เด็กตาบอดจึงเสียเปรียบเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กปกติในวัยเดียวกัน ความเสียเปรียบจะหมดไปถ้าอ่านหนังสืออักษรเบรลล์ได้ เข้าใจตามเนื้อหาสาระได้เช่นเดียวกับคนตาดีอ่าน เด็กตาบอดสามารถใช้คอมพิวเตอร์ที่มีเสียงประกอบได้ คนพิการขาดีหรือขาขาดที่ต้องนั่งเก้าอี้ล้อเลื่อนจะเสียเปรียบในการที่จะต้องขึ้นบันได แต่ถ้าได้ทำงานในอาคารชั้นเดียวหรืออาคารที่มีลิฟต์ คนพิการที่นั่งเก้าอี้ล้อเลื่อนจะไม่เสียเปรียบในการทำงานในหน้าที่บางอย่าง

จะเห็นได้ว่าสังคมมีส่วนสนับสนุนให้คนพิการไม่มี Handicap ได้ หากสังคมเข้าใจและแบ่งปันพื้นที่สำหรับคนพิการ ตลอดจนหากสังคมให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีที่จะทำให้ผู้พิการไม่มีความเสียเปรียบ คนพิการก็จะไม่เสียเปรียบคนปกติมาก ตรงกันข้ามหากสังคมไม่ให้ความสำคัญกับผู้พิการ สังคมเองก็จะมีส่วนสร้างความเสียเปรียบ (Handicap) ให้เกิดขึ้นในสังคมมากด้วย

จากความหมายและนิยามที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า คนพิการ หมายถึง ผู้ที่ขาดสมรรถภาพที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ หรือไม่สามารถประกอบอาชีพได้ดังเช่นบุคคลปกติทั่วไปอันเนื่องจากมีความบกพร่องหรือสูญเสียสมรรถภาพทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจและเสียเปรียบทางสังคม ซึ่งอาจเป็นระยะเวลาชั่วคราวหรือถาวรก็ได้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่า

2.2.1 ความหมายของคุณค่า

คำว่าคุณค่า เป็นคำที่แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Value” ซึ่งเดิมมาจากคำในภาษาละตินว่า “Valere” ซึ่งหมายถึง มีคุณค่า น่ายกย่อง มีความสำคัญ มีเกียรติศักดิ์

คำว่า คุณค่า ในพจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ให้ความหมายไว้ว่า “คุณสมบัติที่ได้จากการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความงามเป็นค่าทางศิลปะ ความดีเป็นคุณค่าทางจริยธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532 : 120)

เมื่อกล่าวถึงคุณค่าจะแตกต่างจากการกล่าวถึงข้อเท็จจริง เพราะเวลาเราพูดถึงข้อเท็จจริงเราจะมุ่งพิจารณาว่าอะไรเป็นอะไร (What is) ในขณะที่เวลาเรากล่าวถึงคุณค่าเราจะมุ่งพิจารณาว่าควรเป็นอย่างไร (What ought to be) การที่เรามุ่งถึงความควร (Oughtness) นั้นจะทำให้เราตัดสินสิ่งต่าง ๆ ด้วยความสำนึกและรับผิดชอบทางศีลธรรมและมีอิสระที่เลือกทำในสิ่งที่ถูกต้องกว่า หากเราตัดสินใจทำโดยขัดแย้งกับสิ่งดังกล่าวเราจะรู้สึกเสียใจ ไม่สบายใจ และเดือดร้อนใจ แต่ถ้าเราตัดสินสอดคล้องกับความรูสึกว่าควรเราก็มีความสบายใจและยอมรับการตัดสินใจดังกล่าวได้

โดยทั่วไปเราใช้คำว่า คุณค่า ในหลายความหมาย และค่อนข้างจะกำกวม ในความหมายที่กว้าง คุณค่า หมายถึง สิ่งที่เป็นนามธรรมทุกอย่างที่เราไม่สามารถพิสูจน์หรือรับรู้ได้ในเชิงประจักษ์ หรือสิ่งที่ตรงกันข้ามสิ่งที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นคุณค่าจึงเป็นสิ่งที่เราได้จากประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นนามธรรม การรับรู้คุณค่าจึงต้องอาศัยลักษณะที่เป็นนามธรรมที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เพราะคุณค่าไม่สามารถชั่ง ตวง วัดได้ด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์

ส่วนในความหมายที่แคบ คุณค่าหมายถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความชั่ว (evil) คือ ความดี (good) เป็นสิ่งที่มีคุณค่า และเมื่อนิยามให้แคบลงไปอีกหมายถึงสิ่งที่สังคมนั้น ๆ ยอมรับหรือค่านิยมทางสังคม

จากความหมายข้างต้นคุณค่าจึงเป็นคุณสมบัติเชิงบวกที่เราได้จากประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในความหมายที่กว้างโดยเฉพาะคุณค่าที่เป็นนามธรรมสามารถแบ่งได้หลายระดับ คือ คุณค่าในเชิงบวก (positive) คุณค่าในเชิงลบ (negative) และคุณค่าที่เป็นกลาง ๆ (neutral) ไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าเป็นเชิงบวกหรือลบ การแยกคุณค่าดังกล่าว เป็นการแยกตามความรู้สึกภายในที่มนุษย์ได้จากการประเมินสิ่งต่าง ๆ

เราอาจแสดงให้เห็นตัวอย่างลักษณะคุณค่าที่เป็นนามธรรมตามความรู้สึกภายในของมนุษย์ตามแผนภูมิ ดังนี้

น่าเกลียดมาก _____ น่าเกลียด _____ กลาง ๆ _____ งาม _____ งามมาก
 -10 negative _____ neutral _____ positive+10

ตามแผนภูมิข้างต้น คุณค่าที่เป็นกลางคือคุณค่าที่อยู่ระหว่างความงามและความน่าเกลียด อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปเราสามารถแยกได้ว่า ค่าในเชิงบวก (positive) ได้แก่ ความงาม ความรัก ปัญญา เป็นต้น ค่าในเชิงลบ (negative) ได้แก่ ความน่าเกลียด ความโลภ ความโง่ เป็นต้น ส่วนค่าที่เป็นกลาง ๆ (neutral) ได้แก่ ความสะดวกสบาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคุณค่าที่เราประเมินได้จากเทคโนโลยี เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ผู้ผลิตมักจะเสนอว่าเทคโนโลยีโดยตัวมันเองมีคุณค่าเป็นกลาง คือ ไม่บวกและไม่ลบ ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวถูกแย้งจากนักจริยปรัชญาบางกลุ่มว่าเป็นข้อเสนอที่ไม่ถูกต้อง

2.2.2 ความหมายของคุณค่าในเชิงจริยปรัชญา

จริยปรัชญาแบ่งคุณค่าออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) คุณค่าในตัว (Intrinsic value) หมายถึง คุณค่าที่มีอยู่ในตัวมันเอง หรือคุณค่าภายใน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลาและสถานที่ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีคุณค่าในตัว หมายความว่าเราต้องการสิ่งนั้นเพราะตัวสิ่งนั้นเอง มิใช่เพราะสิ่งนั้นเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่น สิ่งที่มีคุณค่าในตัวจึงเป็นเป้าหมาย (End) ไม่ใช่เครื่องมือหรือวิธีการ (Means) สิ่งที่มีคุณค่าในตัว เช่น ความดี ความสุข เป็นต้น

2) คุณค่านอกตัว (Extrinsic value) หมายถึง คุณค่าที่อาศัยสิ่งภายนอกเปลี่ยนแปลง เป็นอย่างอื่นได้ ขึ้นอยู่กับกาลเวลาและสถานที่ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีคุณค่านอกตัว หมายความว่าเราต้องการสิ่งนั้นมิใช่เพราะตัวสิ่งนั้นเอง แต่เพราะสิ่งนั้นเป็นเครื่องมือให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่น สิ่งที่มีคุณค่านอกตัวจึงมีฐานะเป็นเพียงเครื่องมือหรือวิธีการ (Means) มิได้เป็นเป้าหมายสุดท้าย ตัวอย่าง เช่น บางคนต้องการปริญญาบัตร เพื่อเป็นเครื่องมือในการหาเงิน และต้องการเงินเพื่อซื้อสิ่ง ที่จะทำให้เกิดความสุข ในที่นี้ทั้งปริญญาบัตรและเงินถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่านอกตัว ส่วนความสุขถือว่าเป็นสิ่งที่คุณค่าในตัว สิ่งที่มีคุณค่านอกตัวเรียกอีกหนึ่งว่า คุณค่าที่เป็นเครื่องมือ (Instrumental Value) ในประเด็นนี้มีข้อแตกต่างระหว่างเครื่องมือที่มีคุณค่า (Valuable Instrument) กับคุณค่าที่เป็นเครื่องมือ (Instrumental Value) เช่น เงินมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจได้อย่างดี แต่เงินก็ไม่ใช่เครื่องมือที่มีคุณค่าในตัวเองแต่อย่างใด

หากมองในของ วิธีการ(Means) และ เป้าหมาย (End) บางสิ่งเป็นเพียงMeans เพราะเป็นตัวที่จะทำให้ได้สิ่งอื่นมาเท่านั้น ไม่มีค่าในตัวเอง บางสิ่งเป็นทั้งวิธีการ (Means) และ เป้าหมาย (End)

2.2.3 คุณค่าในแง่ของจริยศาสตร์สังคม

จริยศาสตร์สังคม(Social Ethics) จำแนกคุณค่า ออกเป็น 3 ระดับ คือ

1) **คุณค่าส่วนบุคคล (Individual Values) ได้แก่** คุณค่าที่เกิดจากอุปนิสัยส่วนตัว/ประสบการณ์ส่วนตัว มีลักษณะเป็นส่วนตัวมาก(Privacy) สิ่งที่มีความหมายสำหรับบุคคลเป็นการส่วนตัว บางสิ่งเป็นเรื่องปกติทั่วไป แต่มีความหมายมากสำหรับบางคน เป็นสิ่งที่นำพาให้บุคคลบางคนมีพลัง เพื่อฝ่าฟันอุปสรรค ในชีวิต คุณค่าดังกล่าวสะท้อนอยู่ในจุดมุ่งหมายในชีวิต สัมพันธภาพ คำสัญญา อารมณ์ขัน ฯลฯ

2) **คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Values) ได้แก่** คุณค่าที่เกิดจากสังคมยอมรับ/เลือกในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ บางอย่างผ่านการไตร่ตรองอย่างยาวนาน เป็นสิ่งที่สร้างและดำรงไว้ซึ่งระเบียบของสังคม มีการผสมผสานระหว่างกันระหว่างคุณค่าของแต่ละวัฒนธรรม (ตะออกด้วยตนเอง, ตะวันออกกับตะวันตก) สะท้อนอยู่ในความคิดและพฤติกรรมของคนที่สังคมยอมรับ(ให้รางวัล) สะท้อนอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ เช่น ภาษา ระบบอาวุโส จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ การศึกษา การปกครอง ฯลฯ

3) **คุณค่าสากล (Universal Values) ได้แก่** คุณค่าที่เปิดเผยให้เห็นถึงธรรมชาติที่แท้จริงของ มนุษย์ ที่ไม่สามารถอธิบายด้วยพันธุกรรมและสังคม เป็นคุณค่าที่เชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนบุคคลเข้ากับมนุษยชาติ ไม่ถูกจำกัดด้วย เวลา สถานที่ ภาษาและวัฒนธรรม ฯลฯ เป็นสิ่งที่มนุษย์เข้าถึงได้ด้วยประสบการณ์ ไม่ใช่จากความเข้าใจ เป็นสิ่งที่นำพามนุษย์ข้ามพ้นจากอัตลักษณ์ เข้าสู่ความเป็นสากลอันไร้มิติแห่งกาลเวลา คุณค่าดังกล่าวสะท้อนอยู่ใน ความรัก ความสงบ ทรนักรภาพ เอกภาพ ความ پاکเพียร ความเสียสละ การอุทิศตน ฯลฯ

สังคมวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันทั้งสถานที่และกาลเวลา ทำให้มนุษย์มีความเชื่อและการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ทำให้นักปรัชญาบางกลุ่มเห็นว่าคุณค่าในแต่ละสังคมแตกต่างกัน ขณะที่บางกลุ่มเห็นว่า คุณค่าเป็นสิ่งที่มียู่ตายตัวในการกระทำ ความแตกต่างทางทัศนะดังกล่าวทำให้เกิดประเด็นปัญหาทางปรัชญาเกี่ยวกับคุณค่า คือ คุณค่าเป็นสิ่งสัมพัทธ์หรือสิ่งสมบูรณ์

2.2.4 คุณค่าชีวิตในเชิงปรัชญา

การให้ความหมายคุณค่าชีวิตในเชิงปรัชญานั้นมีหลากหลายแนวคิด ในที่นี้ผู้วิจัยจะสรุปคุณค่าชีวิตตามแนวคิดทางจริยศาสตร์ 3 แนวคิดเท่านั้น คือ 1) คุณค่าชีวิตตามแนวคิดแบบสุขนิยม 2) คุณค่าชีวิตตามแนวคิดแบบอสุขนิยม 2) คุณค่าชีวิตตามแนวคิดแบบมนุษยนิยม

1) คุณค่าชีวิตตามแนวคิดแบบสุขนิยม

สุขนิยมมีความเชื่ออยู่บนพื้นฐานปรัชญาแบบวัตถุนิยม(Materialism) ที่ถือว่ามนุษย์มีเพียงร่างกายเท่านั้น สิ่งที่เป็นความรู้สึกนึกคิดเป็นเพียงการทำงานที่ซับซ้อนของสมอง แนวคิดนี้ถือว่าวัตถุเป็นตัวกำหนดจิต เมื่อร่างกายหรือวัตถุได้รับการตอบสนองมีความสุขสบาย จิตก็จะได้รับการตอบสนองไปด้วย ฉะนั้น มนุษย์จึงควรให้ความสำคัญต่อการตอบสนองความต้องการของร่างกาย

การมีความเชื่อดังกล่าวเป็นพื้นฐานส่งผลให้การกระทำทุกอย่างของมนุษย์เป็นไปเพื่อตอบสนองความสุขทางกายมากกว่าความสุขทางจิตใจ การใช้ชีวิตของชาวสุขนิยมจึงมุ่งไปที่ความสุขทางกายเท่านั้น การศึกษาหาความรู้ก็เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดความสุขเท่านั้น ศาสตร์ที่ควรศึกษามากที่สุดจึงได้แก่ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพราะมันจะก่อให้เกิดความสุขแก่เราและคนอื่น ๆ มากขึ้น ศาสตร์อื่น ๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความสุขทางกาย ไม่ต้องให้ความสนใจมากนัก อาชีพอะไรก็ตามที่ก่อให้เกิดรายได้มากที่สุดก็ต้องถือเป็นอาชีพที่ดีเพราะมันจะนำมาซึ่งความสุขสบาย ตามแนวคิดสุขนิยมแบบสากลแล้ว หากเห็นว่านโยบายใดจะก่อให้เกิดความสุขทางกายแก่คนส่วนใหญ่ นโยบายนั้นก็จะเป็นสิ่งที่ควรทำ ทั้งนี้โดยไม่ต้องคำนึงถึงคุณค่าทางจิตใจเพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง ในแง่ของการตัดสินใจ ชั่ว ถูก ผิด ชาวสุขนิยมเห็นว่าความสุขสบายทางกายมีค่าเท่ากับความดี ความทุกข์และความเจ็บปวดมีค่าเท่ากับความชั่ว ในแง่ของการใช้ชีวิตในสังคมที่คนจะดีตามที่สังคมคาดหวังไม่ใช่เพราะเขามีจิตใจดีมาแต่กำเนิด แต่เป็นเพราะเขาได้รับสิ่งแวดล้อมที่ดีในสังคม ในทำนองเดียวกัน การที่คนจะเลว ไม่ใช่เพราะเขามีจิตใจที่เลวแต่สังคมหรือสภาพแวดล้อม เช่น ความยากจน การคบเพื่อนเลว การขาดการศึกษาอบรม เป็นต้น เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้คนเป็นคนเลว

จะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวมองมนุษย์เพียงด้านเดียวโดยละเลยมิติทางด้านจิตใจ และทำให้มองปัญหาทั้งของปัจเจกบุคคลสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเพียงด้านเดียว การแก้ปัญหาที่มุ่งแก้ทางด้านกายภาพเป็นหลัก

2) คุณค่าชีวิตตามแนวคิดแบบอสุขนิยม

อสุขนิยมมีความเชื่ออยู่บนพื้นฐานปรัชญาจิตนิยม (Idealism) ซึ่งถือว่าจิตวิญญาณมีอยู่จริง และจิตวิญญาณแยกเป็นอิสระจากร่างกาย และจิตเป็นตัวกำหนดวัตถุ จิตวิญญาณจึงมีความสำคัญกว่าร่างกาย มนุษย์ควรแสวงหาสิ่งที่มีค่าแก่จิตวิญญาณมากกว่าแสวงหาความสุขสบายทางกาย การใช้ชีวิต การมองปัญหา และการแก้ปัญหาชีวิตและสังคมของชาวอสุขนิยมจึงแตกต่างจากชาว

สุขนิยมเพราะมีความเชื่อพื้นฐานที่แตกต่างกัน เช่น ในด้านการศึกษาชาวสุขนิยมจะมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างจากชาวสุขนิยม กล่าวคือ ชาวสุขนิยมจะเห็นว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษาก็เพื่อให้เกิดความรู้มากขึ้น เข้าใจความหมายของชีวิตและเข้าใจความจริงของโลกมากขึ้น การศึกษาที่แท้จริงต้องเป็นการศึกษาที่ยกระดับจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้น ส่วนผลประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาเป็นเพียงผลพลอยได้ ไม่ใช่จุดมุ่งหมายที่แท้จริง คุณค่าของความเป็นมนุษย์ไม่ใช่อยู่ที่การครอบครองเทคโนโลยีและอีมอไปด้วยความสุข แต่คุณค่าของความเป็นมนุษย์อยู่ที่การรู้ความหมายที่แท้จริงของโลกและชีวิตเพื่อที่จะพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น การดำเนินชีวิตในสังคมของชาวสุขนิยมจึงให้ความสำคัญกับจิตใจเป็นหลัก หากการกระทำใดที่ทำให้จิตใจต่ำลงแม้จะได้รับผลประโยชน์ทางวัตถุตอบแทนมากมาย ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรละเว้นไม่ควรทำ การแก้ปัญหาของชีวิตและสังคมก็ต้องเริ่มต้นที่จิตใจหรือที่จิตสำนึกก่อน เพราะคนจะดีหรือเลวขึ้นขึ้นอยู่กับจิตใจเป็นสำคัญ ผู้ที่มีจิตใจซึ่งได้รับการปลูกฝังอบรมมาดีย่อมทำให้เขาเลือกทำในสิ่งที่ดี

จะเห็นได้ว่า แนวคิดแบบสุขนิยมมองโลกและชีวิตตรงกันข้ามกับสุขนิยม แต่ก็ถือได้ว่าเป็นการมองโลกและชีวิตด้านเดียว การดำเนินชีวิตและการแก้ปัญหาของชีวิตและสังคมก็ให้ความสำคัญเพียงด้านเดียว คือ ด้านจิตใจ แนวคิดแบบสุขนิยมจึงมีลักษณะปฏิเสธความสุขทางโลกและวิถีชีวิตแบบชาวโลก สอนให้ดำเนินชีวิตแบบง่าย ๆ แต่ไม่ได้บอกอย่างชัดเจนว่าการดำเนินชีวิตตามรูปแบบดังกล่าวจะให้คุณค่าอะไรบ้างกับชีวิตในโลกปัจจุบัน

3) คุณค่าชีวิตตามแนวคิดแบบมนุษยนิยม

มนุษยนิยมมีความเชื่ออยู่บนพื้นฐานปรัชญาแบบธรรมชาตินิยม (Naturalism) ซึ่งถือว่ามนุษย์มีทั้งร่างกายและจิตใจ แต่จิตก็ได้เป็นอิสระจากร่างกายจิตวิญญาณเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์เช่นเดียวกับร่างกาย ธรรมชาตินิยมจึงถือว่าร่างกายและจิตใจมีความสำคัญเท่ากัน ดังนั้น มนุษย์มนุษย์จึงควรตอบสนองความต้องการของร่างกายและจิตใจให้มีความสมดุลย์กัน จากความเชื่อพื้นฐานดังกล่าวทำให้การใช้ชีวิต การมองปัญหาและการแก้ปัญหาชีวิตและสังคมของชาวมนุษยนิยมแตกต่างจากชาวสุขนิยมและชาวสุขนิยมอย่างเห็นได้ชัด เช่น การศึกษาตามทัศนะของชาวมนุษยนิยมต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะยกระดับคุณภาพของชีวิตทั้งทางกายและจิตให้ดีขึ้น จึงจะถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่จะทำให้มนุษย์สมบูรณ์ได้ ชาวมนุษยนิยมให้ความสำคัญกับทุกศาสตร์ที่ช่วยให้มนุษย์พัฒนาทั้งสองด้านคือกายและจิตได้อย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็น วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศาสนาปรัชญา ฯลฯ ในปัจจุบันแต่ละศาสตร์ต่างก็ก้าวหน้าและพัฒนาตัวเองอยู่เสมอทำให้มีขอบเขตและองค์ความรู้มากกว่าในอดีต การที่จะให้ทุกคนรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกันหรือให้สมดุลกันจึงแทบจะเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นชาวมนุษยนิยมจึงเห็นว่าให้แต่ละคนเลือกเรียนด้านใดด้านหนึ่งที่ตนถนัดเพื่อประกอบอาชีพการงาน แต่ในการดำเนินชีวิตประจำวันต้องให้ความสำคัญกับความรู้ทุกศาสตร์ไม่ทอดทิ้งด้านใดด้านหนึ่ง มิฉะนั้นแล้วอาจจะก่อให้เกิดโทษได้ เช่น แพทย์ที่ขาดความเข้าใจหมายของชีวิตและความรักอาจทำร้ายคนรัก

และตัวเองได้ นักคิดนักปรัชญาที่ขาดความรู้วิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานอาจถูกไฟฟ้าดูดตายได้เพราะใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าไม่ถูกต้อง สำหรับการมองปัญหาของชีวิตและสังคมก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือชาวมุขนิยมนิยมจะให้ความสำคัญแก่ปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมและจิตใจเท่ากับการแก้ปัญหาที่ให้ความสำคัญทั้งสองด้านเท่ากัน

จะเห็นได้ว่ามุขนิยมนิยมให้ความสำคัญกับกายและจิตเท่ากัน แต่จิตในความเชื่อของมุขนิยมนิยมแตกต่างจากจิตในความเชื่อของชาวอสุขนิยมที่มีความเชื่อพื้นฐานแบบจิตนิยม ชาวมุขนิยมนิยมเชื่อว่าจิตกับกายพัฒนามาพร้อมกันและจิตจะแตกดับไปพร้อมกับกายไม่มีอะไรที่หลงเหลืออยู่หลังการตาย การใช้ชีวิตของชาวมุขนิยมนิยมจึงมีเป้าหมายอยู่ในโลกนี้เท่านั้น การพัฒนาจิตสามารถทำได้ในชีวิตนี้ ซึ่งอาจจะทำได้ตั้งแต่แรกเกิด ถ้าต้องการให้จิตของมนุษย์มีลักษณะใดก็สามารถสร้างโปรแกรมขึ้นมาพัฒนาตามความต้องการได้

2.2.5 คุณค่าชีวิตเชิงศาสนา

เมื่อใดก็ตามที่เรากล่าวถึงคุณค่าชีวิตในด้านจิตวิญญาณ ความศรัทธาในสิ่งดีงามสูงสุด จุดศูนย์รวมแห่งศรัทธา สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้า จิตวิญญาณที่สัมพันธ์กับธรรมชาติทั้งหมด การหยั่งรู้ที่ทำให้ปัจเจกบุคคลเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งที่สุด ข้อควรเว้นและข้อปฏิบัติตามคำสอน ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ผูกพันวิถีชีวิตมนุษย์เข้ากับคำสอน นั้นแสดงว่า เรากำลังกล่าวถึงศาสนา

ผู้คนส่วนใหญ่ในโลกต่างยอมรับกันว่า คุณค่าทางจิตวิญญาณชั้นสูงสุด ความดีชั้นสูงสุดที่พึงอันสูงสุด ความสมบูรณ์และความหลุดพ้นแห่งจิตวิญญาณที่แท้จริงนั้นเกิดจากการปฏิบัติตามหลักศาสนา ดังนั้นศาสนาจึงเป็นที่รวมคุณค่าชีวิตทางจิตวิญญาณของมนุษย์ทั้งหมด ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุด และมีข้อยืนยันว่าได้มีมนุษย์นับไม่ถ้วนได้พัฒนาตนเองตามหลักศาสนาจนได้บรรลุถึงความดีสูงสุดตามที่ศาสนาสอนไว้ การที่มนุษย์มีศาสนาจึงทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์โดยรอบด้าน และศาสนายังเป็นคุณูปการแก่ศาสตร์อื่น ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์อย่างแท้จริง

ในส่วนของคุณค่าซึ่งเป็นนามธรรม ศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการทำหน้าที่เชื่อมโยงมนุษย์หรือพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงคุณค่าต่าง ๆ ซึ่งอาจสรุปบทบาทของศาสนาในการทำให้มนุษย์เข้าถึงคุณค่าได้กว้าง ๆ ดังนี้

1) ศาสนาช่วยตอบปัญหาขั้นพื้นฐาน(ปัญหาปรัชญา)ของมนุษย์ เช่น มนุษย์คืออะไร มนุษย์มาจากไหน โลกหลังความตายเป็นอย่างไร ความดีคืออะไร ความชั่วและความทุกข์เกิดขึ้นกับมนุษย์อย่างไร เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร มนุษย์จะเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้อย่างไร ฯลฯ

2) ศาสนามีส่วนในการพัฒนาจิตและการได้รับคุณค่าสูงสุดของปัจเจกบุคคล เช่น การเป็นที่พึ่งทางจิต เป็นหลักการในการบริหารจิต ทำให้บรรลุนิพพาน เข้าถึงนิพพาน เข้าถึงสวรรค์ เข้าถึงอาณาจักรของพระเจ้าและเข้าถึงปรมาตมัน

3) ศาสนาช่วยปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ การปลูกฝังจริยธรรมในศาสนามีการสอนเรื่องคุณสำหรับผู้ปฏิบัติและโทษสำหรับผู้ล่วงละเมิดชัดเจนและบางศาสนามีบทลงโทษแก่ผู้ล่วงละเมิดพระบัญญัติเหมือนกับการละเมิดกฎหมาย นอกจากนี้การปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนานับเป็นค่านิยมที่พึงประสงค์ และได้รับการส่งเสริมจากสังคมและรัฐ ศาสนาทุกศาสนามีส่วนในการปลูกฝังจริยธรรมสากล เช่น ทุกศาสนาสอนว่า การฆ่ามนุษย์ การขโมย การล่วงประเวณี เป็นสิ่งที่ผิด ความรัก ความซื่อสัตย์ เป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ

4) ศาสนาสรางแนวคิดพื้นฐานในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เช่น ศาสนาพุทธสอนว่า ความจริงคือกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกัน เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน การเข้าใจความจริงดังกล่าวนำไปสู่การไม่ยึดมั่น ถือมั่น ความมีเมตตาต่อสรรพชีวิต สิ้นทำเป็นจริยธรรมพื้นฐานของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์สอนว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งรวมทั้งมนุษย์ที่อยู่ในฐานะเป็นบุตรของพระเจ้า มนุษย์จึงควรเชื่อฟังและจะต้องปฏิบัติตามพระบัญญัติของพระเจ้า มนุษย์ต้องรักพระเจ้าอย่างสิ้นสุดจิตใจและแสดงออกโดยการรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง ศาสนาอิสลามสอนว่า พระเจ้าหรือองค์อัลลอฮ์มีลักษณะเป็นอุตรภาพคืออยู่เหนือสรรพสิ่งไม่มีลักษณะเป็นมนุษย์หรือเป็นบุคคล การปฏิบัติทางจริยธรรมในรูปแห่ง “กฎหมายแห่งพระเจ้า” เป็นการแสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวของพันธกิจแห่งมวลมนุษยและ ความผูกพันระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์

ศาสนาส่วนใหญ่ถือว่า คุณค่าเป็นสิ่งสัมบูรณ์ เกณฑ์ตัดสินคุณค่าที่ขัดแย้งกับศาสนาถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง กล่าวคือ คุณค่าเป็นสิ่งที่มิอยู่นอนตายตัวไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบของผู้ตัดสินหรือของสังคมวัฒนธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ดังนั้น คุณค่าทางศาสนาจึงไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ไม่ขึ้นอยู่กับสังคมวัฒนธรรมใด ๆ และไม่เปลี่ยนแปลงไปตามการตัดสินของใคร ถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่มิคุณค่า ถ้ามีใครหรือสังคมใดก็ตามเห็นว่าสิ่งนั้นไม่มีคุณค่า แสดงว่าคนนั้นหรือสังคมนั้นมีความเห็นผิดจากศาสนา

การเข้าถึงคุณค่าของชีวิตในศาสนา อาจจะต้องใช้เวลาหรืออาจจะเป็นเรื่องที่ต้องทำไปตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะบรรลุจุดหมายสูงสุดที่ศาสนาได้ระบุไว้ ทั้งนี้เพราะว่าการเข้าถึงคุณค่าชีวิตในทางศาสนาเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากการปฏิบัติ คุณค่าของบุคคลจึงไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เขารู้ แต่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เขาเป็นมากกว่า เพราะการที่เขาทำอะไร ไม่สำคัญเท่ากับการที่เขาเป็นอะไร ชีวิตที่มีคุณค่าในมุมมองของศาสนาจึงเป็นชีวิตที่มีการควบคุมตนเอง และปฏิบัติตนได้ตามคำสอนในศาสนาเพื่อเข้าถึงแก่นแท้ของชีวิตตามคำสอนในศาสนา ไม่เน้นการปรับปรุงแก้ไขสิ่งภายนอกเพื่อ

สร้างความสะดวกสบายให้กับชีวิต การสร้างโลกนี้ให้เป็นสวรรค์จึงไม่สำคัญเท่ากับการสร้างสวรรค์ในจิตใจหรือการฝึกฝนจิตใจเพื่อให้บรรลุสิ่งงามตามหลักศาสนา

2.2.6 คุณค่าชีวิตในพระพุทธศาสนา

ทัศนะเรื่องคุณค่าของชีวิตในพระพุทธศาสนา มีกรอบแนวคิดอยู่ที่หลักธรรมที่เกี่ยวกับชีวิต เช่น จันท์ 5 ไตรลักษณ์ เป็นต้น ศึกษาคุณค่าชีวิตของคนพิการโดยพิจารณาคุณค่าส่วนบุคคล คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางโลกและคุณค่าทางธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าดังกล่าว

เรื่องคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์ ในหนังสือเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบทัศนะคุณค่าของชีวิตมนุษย์ในลัทธิฮินดูและในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของพระมหาสม สุมน (2537) ในส่วนของพระพุทธศาสนาพบว่า ธรรมเป็นคุณค่าของมนุษย์ขั้นพื้นฐาน คุณค่าทางโลกเป็นคุณค่าที่เป็นปัจจัยหรือเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่คุณค่าอื่นเท่านั้น ไม่เป็นอันติมะในตัว และคุณค่าทางโลกจะต้องอยู่ในขอบเขตของธรรม มิฉะนั้นแล้วก็จะกลายเป็นสิ่งอันหาค่าไม่ได้สำหรับมนุษย์ ทุกชีวิตต่างอยู่ในบ่วงของอวิชชา ตัณหาและอุปาทาน ชีวิตจึงต้องเผชิญกับความทุกข์นานาชนิด ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอันเป็นคุณค่าสูงสุดในชีวิตนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน

สำหรับสิ่งที่เราใช้สอยบริโภคหรือสิ่งที่สนองความต้องการเรา นักปราชญ์ในพระพุทธศาสนา(พระธรรมปิฎก ปอ.ปยุตฺโต) ได้แยกให้เห็นว่ามีคุณค่า 2 ประเภท

- 1) **คุณค่าแท้** ได้แก่ คุณค่าที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง เช่น คุณค่าแท้ของอาหารคือทำให้เรามีชีวิตอยู่ได้ มีสุขภาพดี
- 2) **คุณค่าเทียม** ได้แก่ คุณค่าที่สนองความต้องการที่มนุษย์พอกเสริมให้แก่สิ่งนั้น เช่น คุณค่าเทียมของอาหาร คือ อร่อย หวาน

เนื่องจากประเด็นเรื่องคุณค่าชีวิตในพระพุทธศาสนาเป็นประเด็นหลักของวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นนี้ในบทที่ 4 พร้อมกับคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กวี ทั้งสุบุตร และคณะ (2533) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพคนพิการในครอบครัวภาคโดยมีวัตถุประสงค์การศึกษาปัญหา โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษาปัญหา และความต้องการโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ และการกระจายบริการทางสังคมในท้องถิ่น และแนวทางในการจัดบริการสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสมสำหรับคนพิการในครอบครัวในส่วนภูมิภาค ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพผู้พิการ พบว่า มีทั้งเรื่องงบประมาณ เรื่องครอบครัว และเรื่องทางการเงินของผู้พิการซึ่งเจ้าหน้าที่ของแต่ละจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเห็นแตกต่างกันคือ เจ้าหน้าที่จังหวัดนครพนม และสกลนครให้ความเห็นว่า งบประมาณเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพคนพิการ ในขณะที่เจ้าหน้าที่จังหวัดอุดรธานี เลย และขอนแก่น ให้ความสำคัญที่เรื่องครอบครัว นอกนั้นเห็นว่าปัจจัยที่สำคัญคือ เรื่องหน่วยงาน การให้กำลังใจ และทัศนคติ ความเชื่อของสังคมในด้านความสามารถในการพึ่งตนเองของคนพิการจากการศึกษาพบว่า คนพิการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองในการรับประทานอาหาร การทำความสะอาดร่างกาย การสื่อสารทางวาจา และการสมาคมกับญาติพี่น้องอยู่ในระดับที่ดี ส่วนการพึ่งตนเองที่คนพิการทำได้ในระดับที่ไม่ดี คือ การพึ่งตนเองในการอ่าน เขียน การช่วยเหลืองานบ้าน การเรียนหนังสือ การซื้อของในหมู่บ้าน การไปทำงาน การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การเดินทางไปต่างจังหวัด และการจัดการกับรายได้ที่เหมาะสม

ปกรณ วชิรกุล (2541) ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตของคนพิการในจังหวัดพิษณุโลก เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ และมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้พิการทางการเคลื่อนไหว และคนพิการทางการมองเห็นในจังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับระดับคุณภาพชีวิตของผู้พิการได้แก่ การประกอบอาชีพ ความเพียงพอของรายได้ ระยะเวลาที่มีความพิการ ส่วนปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อมได้แก่ สัมพันธภาพกับชุมชน การสนับสนุนกับชุมชน การสนับสนุนทางสังคม สัมพันธภาพในครอบครัว และประสบการณ์ในการฟื้นฟูสมรรถภาพในด้านปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้พิการได้แก่ สัมพันธภาพกับชุมชน เขตที่อยู่อาศัย ประสบการณ์ในการฟื้นฟูสมรรถภาพ การประกอบอาชีพ ความเพียงพอของรายได้ ประเภทของความพิการ สัมพันธภาพในครอบครัว ระยะเวลาที่มีความพิการและอายุของผู้พิการ

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าชีวิตคนพิการในพระพุทธศาสนางานวิจัยทั้งสองเรื่องข้างต้น เป็นเรื่องของทัศนคติความเชื่อของสังคม ซึ่งหากสังคมหรือผู้ครอบงำไม่ว่าจะเป็นผู้ใกล้ชิด เช่น ญาติพี่น้องเข้าใจคุณค่าชีวิตของคนพิการตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะเพิ่มส่วนที่ได้อยู่แล้วในด้านการสมาคมกับกับญาติพี่น้องให้ดียิ่งขึ้น และจะเป็นกำลังใจให้ผู้พิการมีความพยายามในการพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ มากขึ้น

กาญจนา กาญจนไตรวัฒน์ (2527) ศึกษาเรื่อง อคติโน้ตทัศน์ของผู้ป่วยชายที่มีอัมพาตครึ่งล่าง โดยศึกษาเปรียบเทียบอคติโน้ตทัศน์ระหว่างก่อนและหลังการได้รับบาดเจ็บไขสันหลังและเปรียบเทียบอคติโน้ตทัศน์ของผู้ป่วยก่อนการบาดเจ็บไขสันหลังตามความแตกต่างของอายุ ระดับการศึกษาและอาชีพ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ป่วยที่มีอัมพาตครึ่งล่างอันเป็นผลเนื่องมาจากการบาดเจ็บไขสันหลัง อคติโน้ตทัศน์ที่ทำการศึกษาค้างนี้ คือ อคติโน้ตทัศน์ในการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองกับอคติโน้ตทัศน์โดยรวมซึ่งรวมอคติโน้ตทัศน์ส่วนย่อยอีก 8 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านศีลธรรม จรรยา ด้านส่วนตัว ด้านครอบครัว ด้านสังคม ด้านความเป็นเอกลักษณ์ ด้านความพึงพอใจในตนเองและ ด้านพฤติกรรม ผลการศึกษาพบว่า อคติโน้ตทัศน์โดยรวม และ ส่วนย่อย 7 ใน 8 ด้านของผู้ป่วยภายหลังการบาดเจ็บไขสันหลังต่ำกว่าอคติโน้ตทัศน์ก่อนการบาดเจ็บไขสันหลัง ส่วนอคติโน้ตทัศน์ด้านศีลธรรมจรรยากับด้านการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองนั้นไม่แตกต่างกัน ส่วนอคติโน้ตทัศน์โดยรวม และส่วนย่อยในแต่ละด้านกับอคติโน้ตทัศน์ในการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองของผู้ป่วยก่อนการบาดเจ็บไขสันหลังไม่แตกต่างกับอคติโน้ตทัศน์ของบุคคลปกติ ในด้านของอายุ และอาชีพที่แตกต่างกันของผู้ป่วยนั้นไม่มีความแตกต่างกันของอคติโน้ตทัศน์

เสาวภา วิจิตวาทิ (2534) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง การสนับสนุนทางสังคมกับพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยที่สูญเสียแขนขา โดยทำการศึกษาในผู้ป่วยที่สูญเสียแขนขาเนื่องจากอุบัติเหตุและมารับการบริการที่โรงพยาบาลศิริราช ผลการศึกษาพบว่าผู้ป่วยที่มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และการสนับสนุนทางสังคมสูงจะมีพฤติกรรมการดูแลตนเองดีกว่าผู้ป่วยที่มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และการสนับสนุนทางสังคมต่ำกว่า

นิธินันท์ โลกสถาน (2547) ศึกษาเรื่อง การพึ่งตนเองของคนพิการทางกาย ในอำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น การศึกษาดังกล่าวมีวัตถุประสงค์บางข้อที่เกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคมและอคติโน้ตทัศน์ของคนพิการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยกำลังศึกษา ผลการศึกษาในประเด็นดังกล่าวพบว่า การสนับสนุนทางสังคมด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านทรัพยากร ด้านอารมณ์ ตลอดจนการสนับสนุนทางกายทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง อคติโน้ตทัศน์ด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านศีลธรรม ด้านครอบครัว ด้านสังคม และด้านการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง รวมทั้งอคติโน้ตทัศน์ทางกายทุกด้านอยู่ในด้านบวก ส่วนอคติโน้ตทัศน์ด้านส่วนตัว และด้านความพึงพอใจอยู่ในด้านลบ

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าชีวิตคนพิการในพระพุทธศาสนางานวิจัยทั้งสามเรื่องข้างต้นแสดงให้เห็นว่าถ้าเราสามารถนำความเข้าใจเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของพิการในพระพุทธศาสนาไปทำความเข้าใจกับผู้พิการก็จะช่วยให้คนพิการเห็นคุณค่าในตนเอง มีความเข้าใจตนเองในมุมมองของพระพุทธศาสนาซึ่งจะช่วยให้คนพิการมีกำลังใจที่จะดูแลตนเองในด้านต่าง ๆ มากขึ้น

อย่างไรก็ตามการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ถึงแม้จะมีงานวิจัยบางเรื่องเป็นการศึกษาสภาพการณ์ต่าง ๆ ของคนพิการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะในจังหวัดขอนแก่น แต่ยังเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในบางประเด็น เช่น ประเด็นทางด้านศีลธรรม ความเชื่อ รวมทั้งทัศนคติเกี่ยวกับตนเอง(อัตมโนทัศน์)ของผู้พิการ และมีบางเรื่องศึกษาถึงการรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองของผู้พิการ แต่การศึกษาดังกล่าวยังไม่ได้ศึกษาเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของพิการในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นฐานคิดสำคัญในสังคม และยังไม่มีการสำรวจความเข้าใจเรื่องดังกล่าวจากผู้ถ่ายทอดฐานคิดดังกล่าวโดยตรงคือพระสงฆ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรศึกษาเรื่องความเข้าใจของพระสงฆ์เรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยข้อมูลเชิงปริมาณจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ประกอบ โดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

3.1 วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสาร(Documentary research) โดยศึกษาทัศนะเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนาโดยตีความจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา

นอกจากศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากเอกสารข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม (Questionnaire) คำถามแบบปลายเปิด (Open Ended) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Deep Interview)

3.2 กลุ่มตัวอย่าง

พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 123 รูป

- 1) กลุ่มพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อกำหนดนโยบายด้านบริหารซึ่งจะมีบทบาทสนับสนุนงานที่เกี่ยวข้องกับผู้พิการ จำนวน 30 รูป
- 2) กลุ่มพระสงฆ์ทั่วไปเน้นที่เคยเกี่ยวข้องกับข้อกำหนดผู้พิการด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเผยแพร่ ด้านการสงเคราะห์ผู้พิการ จำนวน 93 รูป

3.3 ขอบเขตงานวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเฉพาะนิยามความหมายคนพิการในเชิงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ (Definition of Disabilities : In Search for Spiritual Meaning as human) ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและสำรวจความเข้าใจของพระสงฆ์ในเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา ในเขตจังหวัดขอนแก่น

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพมาสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อสำรวจความเข้าใจของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง

กรอบแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการสอบถามและสัมภาษณ์ ได้แก่

- 1) เกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา
- 2) เกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา
- 3) เกี่ยวกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั้งในด้านการ ปฏิบัติธรรม เพื่อให้ผู้พิการเข้าคุณค่าของชีวิตตาม หลักศาสนา และการจัดวัดให้เป็นแหล่งสนับสนุนทาง สังคม

ประเด็นที่เกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องความหมายและคุณค่าของชีวิตของคนพิการ ผู้วิจัยได้ผู้วิจัยได้แบ่งคำถามออกเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ

- 1) คำถามที่ถามถึงความเข้าใจความหมายและคุณค่าในตัวเองของผู้พิการ ได้แก่ ข้อความต่อไปนี้
 - คนพิการ หรือผู้ทุพพลภาพ (*People with Disabilities*) สามารถดำเนินชีวิตตามความหมายที่ว่ามนุษย์คือผู้มีจิตใจสูง และเป็นผู้สามารถปฏิบัติธรรมและฝึกฝนตนเองได้ตามความสามารถของตน
 - คนพิการเป็นผู้ที่ขาดลักษณะบางอย่างในทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมได้อย่างสมบูรณ์ จึงขาดคุณค่าในตัวเอง
 - คุณธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าในตัวเอง ความพิการไม่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงคุณธรรมทางพุทธศาสนา
 - หลักธรรมของพุทธศาสนาเอื้อต่อการค้นพบคุณค่าในตัวเองของผู้พิการ และสามารถมีชีวิตที่ดีได้ตามหลักพุทธศาสนา
- 2) คำถามที่ถามถึงความเข้าใจในสาเหตุแห่งความพิการในสังคมปัจจุบัน ข้อความที่ผู้วิจัยใช้เป็นแนวสอบถาม ได้แก่
 - สังคมและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีส่วนสร้างความพิการให้แก่ผู้คนในสังคมมากขึ้น
- 3) คำถามเกี่ยวกับทัศนคติการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาของคนพิการ ข้อความที่ผู้วิจัยใช้เป็นแนวสอบถาม ได้แก่
 - หลักธรรมของพุทธศาสนาสามารถสร้างความเข้มแข็งและกำลังใจแก่ผู้พิการ

- แนวทางปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา เอื้อต่อความแตกต่างระหว่างผู้พิการซึ่งมีความบกพร่อง ขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ

ทั้งนี้ผู้ตอบสามารถให้ความเห็นเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ ข้างต้นได้

เพื่อทราบทัศนะพื้นฐานเกี่ยวกับความหมายและคุณค่าของชีวิตอันอาจจะเป็นปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงศาสนาของคนพิการ ผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามที่เกี่ยวกับประเด็นด้านตัวผู้พิการเองซึ่งอาจจะเป็นปัญหาในการเข้าศาสนา และการสนับสนุนจากผู้อื่นหรือสังคม รวมทั้งการสนับสนุนจากพระสงฆ์เอง ข้อความที่ผู้วิจัยใช้เป็นแนวสอบถามประเด็นดังกล่าว ได้แก่

- ความบกพร่อง การขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ ของผู้พิการ เป็นอุปสรรคต่อการฝึกฝนตนเองตามหลักพุทธศาสนา
- ความพิการหรือทุพพลภาพเป็นเครื่องกีดขวางการเข้าคุณค่าชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม
- ผู้พิการขาดผู้สนับสนุนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา
- ผู้พิการไม่มีโอกาสศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
- ผู้พิการเป็นภาระแก่ศาสนิกคนอื่น ๆ จึงไม่สะดวกในการปฏิบัติธรรม
- วัดไม่มีอุปกรณ์และไม่มีสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจสำหรับคนพิการ เช่น บันไดลาดชัน และห้องน้ำ
- พระสงฆ์ไม่มีโอกาสไปเทศน์และเยี่ยมผู้พิการ

นอกจากนั้นผู้วิจัยยังสร้างคำถามปลายเปิดเพื่อสอบถามถึงแนวปฏิบัติ หลักธรรม ที่ควรนำมาปฏิบัติแก่ผู้พิการ ตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาวัดให้เอื้อแก่คนพิการด้านต่าง ๆ ได้แก่

- แนวปฏิบัติของพระสงฆ์ต่อผู้พิการ
- ข้อเสนอแนะวิธีปฏิบัติธรรมแบบใดหรือหัวข้อธรรมใด เพื่อให้คนพิการสามารถปฏิบัติได้ง่าย
- แนวทางการจัดวัดหรือสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเอื้อให้ผู้พิการหรือผู้ทุพพลภาพ (People with Disabilities) สามารถปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างสะดวก
- ข้อเสนอแนะในการใช้เทคโนโลยีที่สามารถนำศาสนาเพื่อให้เข้าถึงคนพิการได้อย่างสะดวก เช่นที่บ้าน และที่พัก

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพในส่วนของความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา

แหล่งข้อมูลสำคัญหรือข้อมูลชั้นปฐมภูมิได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับของมหาหมกุฎราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2527)

ส่วนแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิที่สำคัญได้แก่ หนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

ข้อมูลที่น่าเสนอเป็นข้อมูลที่ได้จากการตีความและสังเคราะห์ความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการจากแหล่งข้อมูลดังกล่าวแล้วสรุปและเรียบเรียงตามสำนวนของผู้วิจัย

ข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพในส่วนความเข้าใจความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

- คัดเลือกกลุ่มพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้พิการในด้านต่าง ๆ เช่น
 - เคยแสดงธรรมแก่ผู้พิการ
 - พบพระสงฆ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการ
 - ชี้แจงให้ผู้ช่วยวิจัยเข้าใจวัตถุประสงค์และแนวทางสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง
 - สัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่สร้างขึ้นครอบคลุมประเด็นสำคัญในการวิจัย

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาจัดระเบียบ ลงรหัส และบันทึกข้อมูลลงใน Diskette เพื่อใช้ในการประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistic Package for the Science : SPSS) โดยมีกรให้คะแนนแบบสอบถาม ดังนี้

1) ข้อมูลที่ได้จากคำถามแบบเติมคำหรือข้อความ และเลือกตอบ ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวได้แก่ การศึกษา อายุ พรรษา วัดที่สังกัด และตำแหน่ง วิเคราะห์โดยใช้ค่าร้อยละ

2) ข้อมูลจากคำถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า ได้แก่

ประเด็นเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยกำหนดค่าคะแนน ดังนี้

ไม่ถูกต้อง หมายถึง ข้อความดังกล่าวไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด การถือตามข้อความดังกล่าวเป็นความเข้าใจผิด (มีค่า = 0)

ไม่แน่ใจ หมายถึง ไม่แน่ใจในข้อความดังกล่าวเพราะยังไม่เข้าใจ (มีค่า = 0)

เรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตในพุทธศาสนาเนื่องจากยังไม่ได้ศึกษาเรื่องดังกล่าว

ถูกต้อง หมายถึง ข้อความดังกล่าวเป็นความจริง การถือตามข้อความดังกล่าวเป็นความเข้าใจที่ถูกต้อง(มีค่า = 1)

ประเด็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา หากค่าเฉลี่ยของคำตอบ โดยเปลี่ยนเป็นตัวเลขด้วยวิธีมาตราส่วนประเมินค่า โดยกำหนดค่าคะแนนเป็น 5 ระดับ ดังนี้

มากที่สุด = 5 คะแนน

มาก = 4 คะแนน

ปานกลาง = 3 คะแนน

น้อย = 2 คะแนน

น้อยมาก = 1 คะแนน

เมื่อได้ค่าเฉลี่ยแล้วแปลตามความหมายของค่าเฉลี่ยนำหนักคำตอบแต่ละข้อ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	แปลความหมาย
4.20 – 5.00	เป็นอุปสรรคมากที่สุด
3.40 – 4.19	เป็นอุปสรรคมาก
2.60 – 3.39	เป็นอุปสรรคปานกลาง
1.80 – 2.59	เป็นอุปสรรคน้อย
1.00- 1.79	เป็นอุปสรรคน้อยมาก

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั้งในด้านการปฏิบัติธรรม เพื่อให้ผู้พิการเข้าคุณค่าของชีวิตตามหลักศาสนา และการจัดวัด ให้เป็นแหล่งสนับสนุนทางสังคม ผู้วิจัยวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล จากแบบสัมภาษณ์แล้วนำเสนอ โดยสรุปสาระสำคัญ

บทที่ 4 ผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัย ข้อมูลเชิงปริมาณจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ประกอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาความเข้าใจของพระสงฆ์ เรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ ในเขตจังหวัดขอนแก่น และเพื่อทราบปัญหาหรือ อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่องความหมายและ คุณค่าชีวิตของคนพิการ ผลการศึกษา แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่

- ตอนที่ 1) ความหมายและคุณค่าชีวิตในพระพุทธศาสนา
- ตอนที่ 2) ความเข้าใจของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น
- ตอนที่ 3) ปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

4.1 ตอนที่ 1 ความหมายและคุณค่าชีวิตในพุทธศาสนาเถรวาท

ความหมายของชีวิต

ความหมายของชีวิตมีหลากหลายขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความเข้าใจของผู้ให้ ความหมาย ในทางพุทธศาสนา คำว่า ชีวิต ว่ากันตามรูปศัพท์หมายถึง การดำรงอยู่ ความเป็นอยู่ ความเป็นไปขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันขึ้นมาเป็นชีวิต พุทธธรรมได้วิเคราะห์ชีวิตมนุษย์ ตามความเป็นจริงของธรรมชาติว่า ชีวิตมนุษย์มีองค์ประกอบหลักอยู่ 2 อย่าง คือ รูป กับ นาม รูป ได้แก่ ส่วนที่เป็นกายภาพทั้งหมด รวมทั้งระบบที่ซับซ้อนของสมอง

นาม ได้แก่ จิตหรือสิ่งที่รับรู้อารมณ์ (วิญญาณ) และลักษณะที่เป็นองค์ประกอบของจิต 4 อย่าง คือ ความรู้สึก (เวทนา) ความจำหรือการบันทึกสิ่งที่รับรู้ (สัญญา) และการปรุงแต่งสิ่งที่รับรู้ให้หลากหลาย (สังขาร) องค์ประกอบของชีวิตดังกล่าวเรียกตามลำดับที่ปรากฏในคัมภีร์ทาง พุทธศาสนา คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเรียกว่าขั้น 5 บางทีเรียกกลับกันว่า นามรูป

อันว่าชีวิตมนุษย์นั้น พระพุทธศาสนาให้คำนิยามหรือความหมายว่า มนุษย์เป็นสัตว์ผู้มี จิตใจสูง ซึ่งเป็นความหมายที่ถอดความจากรูปศัพท์ และให้ความหมายในเชิงปฏิบัติว่า มนุษย์ หมายถึงสัตว์ที่สามารถฝึกฝนตนเองได้และฝึกได้อย่างยอดเยี่ยมและสูงสุด ดังที่พระพุทธเจ้าทรงได้ พระนามว่าทรงเป็นสารถิฝึกบุรุษที่ฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า

ชีวิตเป็นอนัตตา

พระพุทธองค์ประกาศหลักอนัตตาซึ่งถือเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ของ พระพุทธศาสนาคือหลักการที่ว่า “สรรพสิ่งเป็นอนัตตา” หลักการนี้ครอบคลุมทุกสิ่งไม่ยกเว้นสิ่งใด ในแง่ของชีวิตนำไปสู่การปฏิเสธอัตตาหรือตัวตนที่ถาวรไม่เปลี่ยนแปลงของมนุษย์ และถือว่า ตัวตนดังกล่าวไม่มีอยู่จริง การเห็นว่าตัวตนมีอยู่จริงเป็นเพียงการยึดมั่นถือมั่นของจิตเราเท่านั้น

ในแง่ของจริยธรรม พุทธศาสนาสอนว่า เมื่อสังขารมียืนยันถึงความไม่มีตัวตนของสรรพ สิ่งก็สามารถระบุข้อสรุปทางจริยธรรมว่า สรรพสิ่งไม่ใช่ของเรา และเราไม่ควรไปยึดมั่นในสิ่ง นั้น ๆ เริ่มจากตัวเราไม่ว่าจะเป็นจิตหรือกาย หรือที่เรียกว่าขั้น 5 กี่วางจากตัวตน เพราะกาย หรือรูปก็เกิดจากการประชุมกันของธาตุ 4 ส่วนจิตหรือนาม ก็เกิดจากอายตนะภายในและอายตนะ ภายนอก กระทบกันแล้วเกิดความรู้สึกรับรู้ขึ้นมา ฉะนั้น จึงไม่มีสิ่งใดที่เป็นตัวตนที่ยั่งยืน หลักธรรมทุกข้อของพุทธศาสนาต้องไม่ขัดกับข้อสรุปดังกล่าว หลักการปฏิบัติต้องมีแนวโน้มที่จะ นำผู้ปฏิบัติไปสู่การไม่ยึดมั่นถือมั่น หากหลักจริยธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติ เกิดความยึดถือ หรือทำให้ ปล่อยาวอย่างหนึ่งเพื่อเข้าไปยึดอีกหนึ่งย่อมไม่สอดคล้องกับหลักการของพุทธศาสนา

การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ที่สอนเรื่องไม่ใช่เราและไม่ให้ยึดว่าของเราเป็นหลัก ไม่ได้หมายความว่าสอนเราให้ปล่อยปละละเลยและไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ควรทำเพราะถือว่าเป็นหน้าที่ขั้นมูลฐานของมนุษย์เลยทีเดียว ในอันที่จะต้องพยายามฝึกฝนให้บรรลุถึงความมีสูงสุดของชีวิต และผู้ที่ได้บรรลุถึงความดีสูงสุดคั่งกล่าวนั้นก็ได้ชื่อว่ากระทำหน้าที่ที่ควรทำทั้งปวงของตนเรียบร้อยแล้ว (กตกรณียา)

ทำไมชีวิตมนุษย์จึงมีคุณค่า

ประเด็นที่ควรพิจารณาต่อมาคือเมื่อชีวิตเป็นอนัตตตามที่กล่าวข้างต้น แล้วชีวิตมีคุณค่าอย่างไร ตามหลักพระพุทธศาสนาเราสามารถพิจารณาได้ว่าคุณค่าของความเป็นมนุษย์ขึ้นอยู่กับหลักการ 3 ข้อ คือ

1) การมีคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic value) การที่ชีวิตมนุษย์มีคุณค่าในตัวเองไม่ใช่เป็นเพราะว่าชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่ได้มาจากแสนยากเท่านั้น (กัจจโณ มนุสฺสสปฏิลาโ) (ขุ.ธ. 25/24) เพราะไม่ใช่ทุกสิ่งที่ได้ยากจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง แต่ชีวิตมนุษย์โดยตัวเองแล้ว เป็นสิ่งที่มาพร้อมกับสิทธิทางจริยธรรม (Moral Rights) พุทธศาสนายอมรับสิทธิดังกล่าวว่าเป็นสิ่งที่ละเมิดไม่ได้ เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติที่แสดงความเคารพต่อสิทธิทางจริยธรรมดังกล่าวจึงมีหลักเบญจศีลที่ถือเป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐาน คือ ต้องไม่ละเมิดสิทธิในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินที่ผู้อื่นครอบครอง รวมทั้งคนที่เขารักหรือสามี-ภรรยา (ในเบญจศีลข้อ 1-3) เคารพในสิทธิที่จะได้รับความจริงของผู้อื่นโดยละเว้นจากการพูดปิดตลอดจนการไม่พูดคำหยาบ พูดขยง พูดเพื่อเจือไร้สาระ อันเป็นการทำลายประโยชน์ของผู้อื่น (ในเบญจศีลข้อ 4) เคารพชีวิตของตนเองโดยการไม่ดื่มสุราเสพของมีนเมาที่ทำลายสติสัมปชัญญะก่อโทษให้ตนเอง ยังทำให้มีโอกาสก่อโทษต่อคนอื่น ๆ ด้วย (ในเบญจศีลข้อ 5) หลักจริยธรรมข้างต้นเป็นตัวสนับสนุนความมีคุณค่าในตัวเองของมนุษย์ที่เราไม่อาจละเมิดโดยใช้เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะไม่ว่าเราจะรู้หรือไม่ก็ตาม คุณค่าดังกล่าวก็ยังคงอยู่ในตัวเอง

2) การเป็นแหล่งบ่มเพาะคุณธรรมหรือเป็นสิ่งสร้างคุณธรรมให้ปรากฏชัดเจนขึ้นในโลก (Virtue Making) ถึงแม้เราจะยอมรับว่าสัตว์อื่นที่ไม่ใช่มนุษย์จะสามารถแสดงให้เห็นว่าคุณธรรมบางข้อแต่ก็มีข้อจำกัดมากทั้งในด้านความหลากหลายของคุณธรรมและความชัดเจนในการแสดงออกซึ่งสัมพันธ์กับสัญชาตญาณของสัตว์เหล่านั้น แต่มนุษย์มีศักยภาพที่จะแสดงออกถึงคุณธรรมโดยข้ามพ้นจากสัญชาตญาณมาสู่มนธรรมสำนึกอย่างแจ่มแจ้งพร้อมกับปัญญาการหยั่งรู้และสามารถสร้างคุณธรรมขึ้นมาในชีวิตอย่างหลากหลายและไม่

มีข้อจำกัด ชีวิตที่มีคุณค่าในแง่หนึ่งนั้นเป็นเพราะว่าชีวิตเป็นบ่อเกิดหรือสร้างคุณธรรมขึ้นมาในตัวของ

3) การมีศักยภาพที่จะฝึกฝนตนเองได้อย่างยอดเยี่ยมและสูงสุด (การมีศักยภาพที่จะบรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดและเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดคุณค่าสูงสุดในพุทธศาสนาเถรวาท ศักยภาพที่ว่าอาจจัดอยู่ในสิ่งที่นิคายเซนเรียกว่า พุทธภาวะ หรือเมล็ดพันธุ์แห่งความรู้แจ้ง (The Seed of Enlightenment) เพียงแต่พุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้มองภาวะดังกล่าวเป็นสิ่งที่มืออยู่อย่างลอย ๆ เป็นอิสระหรือเป็นตัวตน แต่เป็นศักยภาพที่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย)

เกณฑ์ในการพิจารณาคุณค่าของชีวิตซึ่งเกิดจากการฝึกฝนตนเองตามหลักพุทธศาสนา สามารถใช้หลักประโยชน์ 3 เพื่อเป็นเกณฑ์กำหนดคุณค่าที่ต่างกัน ได้แก่

- 1) คุณค่าหรือประโยชน์ในขั้นต้นในปัจจุบัน (ทฤษฎีหมักตละ) เช่น ความสุขแบบคลุหัสถ์
- 2) คุณค่าหรือประโยชน์ในเบื้องหน้า (สัมปราคตละ) เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับการมีคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจ
- 3) คุณค่าหรือประโยชน์สูงสุดในชีวิต(ปรมัตละ) คือการรู้แจ้งโลกตามความเป็นจริง เรียกว่านิพพาน

คุณค่าหรือประโยชน์ข้างต้น สามารถแยกได้เป็น 6 ด้าน ดังนี้

- 1) คุณค่าหรือประโยชน์แก่ตนเอง
- 2) คุณค่าหรือประโยชน์ผู้อื่นหรือสังคม
- 3) คุณค่าหรือประโยชน์ทั้งสองฝ่ายคือทั้งแก่ตนและผู้อื่นหรือสังคม
- 4) คุณค่าหรือประโยชน์ในชาติปัจจุบัน
- 5) คุณค่าหรือประโยชน์ในชาติหน้าต่อไป
- 6) คุณค่าหรือประโยชน์สูงสุด คือ นิพพาน

การดำเนินชีวิตหากไม่คำนึงถึงคุณค่าหรือประโยชน์ข้างต้นก็จะกลายเป็นคนตาบอดที่เกี่ยวไปในโลกกว้างอย่างไม่มีเป้าหมาย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ในอันธสูตรว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มีบุคคล 3 ประเภท คือ 1) คนตาบอดสนิททั้งสองข้าง 2) คนตาบอดข้างเดียว และ 3) คนตาดีทั้งสองข้าง คนตาบอดสนิททั้งสองข้าง หมายถึง คนที่ไม่สามารถรวบรวมทรัพย์สิน ไม่สามารถตั้งเนื้อตั้งตัวได้ ไม่อาจจะทำให้ทรัพย์สมบัติของตระกูลเจริญไพศาลได้ และไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ (จัดเป็นคนตาบอดทั้งทางโลกและทางธรรม)คนตาบอดข้างเดียว หมายถึง คนที่ประสบความสำเร็จในการหาทรัพย์สมบัติ มีทรัพย์สินมากและสามารถพัฒนาวงศ์ตระกูลให้เจริญก้าวหน้าได้ แต่ไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรมีโทษ อะไรไม่มี

โทษ (จัดเป็นไม่บอดในทางโลก แต่บอดในทางธรรม)คนตาดีทั้งสองข้าง หมายถึง คนที่ประสบความสำเร็จในการหาทรัพย์สมบัติ มีทรัพย์สินมากและสามารถพัฒนาวงศ์ตระกูล ให้เจริญก้าวหน้าได้ และรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ (จัดเป็นไม่บอดทั้งในทางโลก และในทางธรรม)(อง.ทุก.20/278/78-9)

คุณค่าชีวิต 2 ระดับ

แม้จะเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า จุดหมายสูงสุดของชีวิตในพุทธศาสนาคือนิพพาน อันเป็นคุณค่าระดับโลกุตตระ แต่ว่าพุทธศาสนาก็ยอมรับคุณค่าของชีวิตที่ยังอยู่ในโลกียวิสัยด้วย ดังนั้นคุณค่าของชีวิตจึงแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ 1) คุณค่าระดับโลกียะ

และ 2) คุณค่าระดับโลกุตตระ

คุณค่าระดับโลกียะ หมายถึงชีวิตที่เข้าถึงจุดมุ่งหมายในขั้นแรก ที่ยังเกี่ยวข้องกับทรัพย์สมบัติทางโลก หรือคุณค่าสำหรับชีวิตของผู้ครองเรือนที่สามารถบรรลุประโยชน์ในปัจจุบัน สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม(ปฏิวัตรัฐมิกัตถประโยชน์) โดยคุณค่าดังกล่าวแบ่งเป็นระดับมากขึ้นตามคุณค่าที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังปรากฏในอินทริยชาดกว่า

สำหรับผู้ครองเรือน ความขยัน นับเป็นศีระดับหนึ่ง

แบ่งปันให้ผู้อื่นแล้วจึงใช้สอยทรัพย์สมบัติ นับเป็นศีระดับที่สอง

ไม่หลงระเริงใจในเมื่อได้ผลประโยชน์ นับเป็นศีระดับที่สาม

ไม่มีความเสียใจในเมื่อเสื่อมจากผลประโยชน์

นับเป็นศีระดับที่สี่

การแสวงหาทรัพย์ในพุทธศาสนา ต้องประกอบด้วย สติปัญญา ความพากเพียรบากบั่น และเป็นสัมมาอาชีพ จึงจะมีความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ การใช้ทรัพย์ต้องเป็นไปเพื่อความดีงาม พัฒนาสติปัญญา แบ่งปันผู้อื่น และเสียสละเพื่อสังคัมรวมทั้งส่งเสริมจรรโลงพระศาสนาด้วย

การที่จะมีทรัพย์ รักษาทรัพย์ที่มีอยู่และใช้จ่ายทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ จะต้องมียุทธธรรม 4 ประการ คือ

- 1) อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพสุจริต หาอุมายวิธีดำเนินการ และฝึกฝนจนมีความชำนาญในอาชีพของตน อันเป็นขั้นตอนแรกของการหาทรัพย์สมบัติ
- 2) อารักขสัมปทา ได้แก่ การรู้จักรักษาคู่มือครองทรัพย์สมบัติที่ตนหามาได้โดยชอบธรรม ไม่ให้เสื่อมเสียไป
- 3) กัลยาณมิตตตา ได้แก่ การรู้จักเลือกคบคนดีเป็นมิตร
- 4) สมชีวิตา ได้แก่ การรู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

นอกจากนั้นเมื่อหาทรัพย์ได้แล้ว พุทธศาสนายังสอนวิธีในการจัดสรรทรัพย์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นไว้ด้วย คือ หลักการแบ่งทรัพย์เป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1 ส่วน สำหรับเลี้ยงตนและคนในครอบครัวและทำประโยชน์ให้กับสังคม 2 ส่วนใช้ลงทุนประกอบการงาน และอีก 1 ส่วนให้เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

อนึ่งสำหรับคุณค่าในระดับโลกิยะนั้นเกิดจากการแสวงหาความสุข 4 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ในอรรถนนาถสูตรว่า

ดูก่อนคหบดี กฤหัสถ์ ผู้บริโภคกาม พึงแสวงหาความสุข 4 ประการ คือ

- 1) สุขเกิดจากการมีทรัพย์
- 2) สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์
- 3) สุขเกิดจากการไม่มีหนี้
- 4) สุขเกิดจากการทำงานที่สุจริตไม่มีโทษ

คุณค่าในระดับโลกิยะนั้น จะต้องมียุทธจริยธรรมพื้นฐานที่มุ่งอำนวยความสะดวกแก่ตนและผู้อื่น ละเว้นการกระทำใดๆ ที่เป็นไปเพื่อทำลายชีวิตของผู้อื่นและทำลายประโยชน์ของผู้อื่นเป็นตัวกำกับเสมอ หลักดังกล่าวได้แก่ศีล 5 เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มนุษยธรรม คือ ธรรมของมนุษย์ผู้ที่ได้ชื่อว่ามีจิตใจสูงหรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 ประการนั้น ต้องไม่ละเมิดผู้อื่นไม่ว่าในด้านชีวิตร่างกายและทรัพย์สินที่เขาครอบครอง คนที่เขารักและหวงแหน(ศีลข้อ 1-3) นอกจากการไม่ละเมิดผู้อื่นในด้านต่าง ๆ แล้ว ยังให้ละเว้นสิ่งที่ก่ออุปนิสัยไม่ดีให้แก่ตนเอง หรือสิ่งที่ทำตนเองให้ตกต่ำ ได้แก่ การพูดปด พูดคำหยาบ พูดขุยง พูดเพื่อเจ้าไร้สาระ(ศีลข้อ 4) และการดื่มสุราเสพของมีนเมาที่ทำลายสติสัมปชัญญะของผู้ดื่ม นอกจากจะก่อโทษให้ตนเองหลายประการแล้ว ยังทำให้มีโอกาสผิดหลักจริยธรรมเบื้องต้นข้ออื่นๆ ได้ง่ายด้วย (ศีลข้อ 5) นอกจากนี้ ศีล 5 ประการข้างต้น ยังสามารถนำไปประยุกต์ตีความเพื่อให้เห็นปัญหาของสังคมได้อย่างกว้างขวาง เช่น ข้อที่ 1 มิเจตนารมณ์ไม่ให้มารวมถึงการทำร้ายกันรูปแบบต่างๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม นอกจากนี้ยังครอบคลุมความรุนแรงที่มีอยู่ในโครงสร้างทางสังคม ที่ส่งผลให้มีการเอารัดเอาเปรียบกันอันเป็นสาเหตุหนึ่งของความรุนแรงในสังคม

การที่จะสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ให้สมบูรณ์นั้นในระดับโลกิยะนั้น นอกจากหลักการดังกล่าวมาแล้ว ยังต้องอาศัยการอยู่ร่วมกันโดยมีจิตใจเอื้ออาทรต่อกัน รู้จักแบ่งปันสิ่งอำนวยความสะดวก (ในทางวัตถุ) แก่เพื่อนมนุษย์ เป็นต้น เพราะหากขาดสิ่งเหล่านี้แล้วมนุษย์ก็จะมีมีความสุขอันเป็นสิ่งที่หวังได้จากการอยู่ร่วมกัน ดังนั้นพุทธศาสนาจึงวางหลักแห่งการสงเคราะห์

เกื้อกูลกันไว้เบื้องต้น นับเป็นองค์ประกอบของจริยธรรมพื้นฐานในสังคมมนุษย์ด้วย หลักการดังกล่าวเรียกว่า สังคหัตถ์ 4 คือ

- 1) ทาน คือ การเสียสละแบ่งปัน
 - 2) ปิยวาจา การกล่าวคำสุภาพอ่อนหวานสมานสามัคคี
 - 3) อตถจริยา คือ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์
 - และ 4) สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลายอย่างเหมาะสมแก่ฐานะของตน
- นอกจากนี้ยังมีหลักจริยธรรมสำหรับครองเรือน ซึ่งเรียกว่า ฌราวาสธรรม 4 ได้แก่

- 1) สัจจะ คือ ความจริงใจ ความซื่อตรง ซื่อสัตย์
- 2) ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัว และรู้จักควบคุมจิตใจตนเอง
- 3) ขันติ คือ ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร มุ่งมั่นไม่ทอดทิ้ง
- 4) จาคะ คือ ความสละความสุขและผลประโยชน์ส่วนตัวช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเกื้อกูลผู้อื่น

ที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า คุณค่าในระดับโลกียะอันเป็นเบื้องต้นของชีวิตเกิดจากมโนสำนึกของมนุษย์ที่ต้องการให้ตนเองมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข แล้วเชื่อมโยงตนกับผู้อื่นสิ่งอื่น โดยอาศัยปัญญาและการที่จะงดเว้นข้อห้ามและปฏิบัติตามคุณธรรมต่างๆ ที่พระพุทธศาสนากำหนดไว้ นั้น จะต้องมิหิริโอดตปปะในจิตใจ(ความละเอียดต่อความชั่วและความเกรงกลัวต่อบาปกรรม)เป็นพื้นฐาน

อนึ่งสำหรับผู้ครองเรือนชาวพุทธนอกจากจะแสวงหาทรัพย์สินภายนอกแล้วยังต้องแสวงหาและสร้างทรัพย์ภายในหรืออริยทรัพย์ 7 ประการ ได้แก่

- 1) ศรัทธา คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและความดีที่ทำ
- 2) ศีล คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม
- 3) หิริ คือ ความละเอียดใจต่อการทำความชั่ว
- 4) โอดตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว
- 5) พาหุสัจจะ คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
- 6) จาคะ คือ ความเสียสละ
- 7) ปัญญา ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดี ชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จัดทำ (พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) , 2532 : 249-250)

อริยทรัพย์ทั้ง 7 ประการนี้จะเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญในการนำชีวิตก้าวไปสู่คุณค่าในระดับโลกุตระสืบไป

คุณค่าระดับโลกุตตระ หมายถึง คุณค่าของผู้ที่ได้บรรลุความเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์หรือบรรลุพระนิพพานอันเป็นคุณค่าสูงสุดในชีวิต คุณค่าดังกล่าวเป็นคุณค่าทางจิตใจล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับทรัพย์สินสมบัติทางโลก

ลำดับขั้นและสถานภาพของผู้ที่เข้าถึงคุณค่าระดับโลกุตตระนั้นแบ่งออกเป็น 4 ระดับตามระดับของพระอริยบุคคล ซึ่งอาจเทียบให้เห็นตามระดับของการหยั่งลึกลงสู่กระแสนิพพานและปริมาณของกิเลสที่ละได้ดังนี้

- 1) ระดับพระโสดาบัน คือผู้ที่หยั่งลึกลงสู่กระแสแห่งนิพพานแล้วประมาณ 25% หรือละกิเลสได้แล้วประมาณ 25% ผู้ที่ยังเป็นภุคค์สก็ยังสามารถเข้าถึงระดับนี้ได้ ผู้ที่บรรลุขั้นนี้แล้วจะไม่มีทางวนกลับมาหาภุคค์สอีกมีแต่จะมุ่งหน้าละกิเลสต่อไปจนถึงอรหันตภูมิ และจะมากเกิดอีกได้ไม่เกิน 7 ชาติเท่านั้น คือ จะบรรลุพระอรหันต์ภายใน 7 ชาติ
- 2) ระดับพระสกิทาคามี คือผู้ที่หยั่งลึกลงสู่กระแสแห่งนิพพานแล้วประมาณ 35% หรือละกิเลสได้แล้วประมาณ 35% อาจจะเป็นภุคค์สอยู่ก็บรรลุธรรมขั้นนี้ได้ แต่เมื่อสิ้นชีพแล้วจะมากเกิดอีกเพียงชาติเดียวเท่านั้นก็ได้บรรลุพระอรหันต์
- 3) ระดับพระอนาคามี คือผู้ที่หยั่งลึกลงสู่กระแสแห่งนิพพานแล้วประมาณ 50% หรือละกิเลสได้แล้วประมาณ 50% โดยส่วนใหญ่จะเป็นนักบวช ถ้ายังไม่บวชก็จะรักษาศีล 8 ได้อย่างบริบูรณ์เพราะหมดความยินดีในกามคุณแล้ว เมื่อสิ้นชีพแล้วก็จะไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาสและจะปรินิพพานที่นั่น จึงเรียกว่าพระอนาคามี แปลว่า ผู้ไม่กลับมาเกิดอีก
- 4) ระดับพระอรหันต์ คือผู้ที่บรรลุนิพพานแล้วอย่างสมบูรณ์หรือละกิเลสได้ 100% จะบำเพ็ญตนเป็นนักบวชอย่างเดียว เมื่อท่านปรินิพพานแล้วจะไม่เกิดในภพภูมิใด ๆ อีกเลย เพราะหมดกิเลสทำลายอวิชชาอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นได้อย่างสิ้นเชิง

แนวทางการปฏิบัติเพื่อทำนิพพานให้แจ้งเรียกว่ามรรคมงคลแปด ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 3 ข้อ คือ 1) ศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ 2) สมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ 3) ปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ แนวทางการปฏิบัติดังกล่าวรวมเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หรือที่เรียกว่า ไตรสิกขา หรือสิกขา 3 นั่นเอง

สำหรับวิธีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้อย่างแจ่มแจ้งแล้วในมหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งมีหัวใจของการปฏิบัติอยู่ที่การฝึกสมาธิอันเป็นฐานสำคัญของกระบวนการรับรู้อย่างบริสุทธิ์เพื่อสร้างสรรค์สมรรถภาพของจิตที่พร้อมจะได้รับการฝึกฝนขัดเกลาและเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง ในพระสูตรนี้ทรงแสดงวิธีปฏิบัติในการปลดปล่อยจิตให้หลุดพ้น

จากความทุกข์อย่างเป็นลำดับเป็นขั้นตอนละเอียดและสมบูรณ์ เหมาะสมกับอุปนิสัยและความสามารถของแต่ละคนที่ต่างกัน สถิติปฏิฐานถือ เป็นวิธีการปฏิบัติที่ใช้ได้ผลเช่นเดียวกันทุกยุคสมัย เป็นหนทางปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าเรียกว่า เอกายโน มัคโค คือทางสายเอก หรือทางสายเดียวที่สามารถทำให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด คือความหลุดพ้นของจิตจากอกุศลมูลอย่างเด็ดขาดโดยสิ้นเชิง ท่านผู้หลุดพ้นแล้วไม่ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคลระดับต่าง ๆ ล้วนเดินผ่านทางสายนี้มาแล้วทั้งสิ้น

ชีวิตที่มีคุณค่าสูงสุดในพุทธศาสนานั้น คือ ชีวิตที่ปฏิบัติตามหลักสถิติปฏิฐานเพราะเป็นชีวิตที่กำลังเข้าสู่ทางนิพพานซึ่งถือเป็นจุดหมายสูงสุดในชีวิต

4.1.1 ความหมายและคุณค่าของคนพิการในพุทธศาสนาเถรวาท

ในเบื้องต้นเราอาจให้ความหมายชีวิตของคนพิการตามหลักพุทธศาสนาได้ว่า เป็นผู้สามารถฝึกฝนตนเองได้ด้วยวิธีที่แปลกหรือพิเศษจากคนปกติทั่วไป ขึ้นอยู่กับระดับความพิการของคนนั้น ๆ (พิ = แปลก , การ = การกระทำ) การฝึกฝนตนเองนั้นนอกจากจะสามารถฝึกฝนในด้านสัมมาอาชีพซึ่งเป็นคุณค่าชีวิตระดับโลกียะแล้ว ยังหมายถึงการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติธรรมเพื่อฝึกหัดขัดเกลาจิตใจของตนเองซึ่งเป็นคุณค่าทางธรรมอันจะนำไปสู่คุณค่าระดับโลกุตระด้วย

ความพิการในฐานะเป็นสิ่งบอกเล่าเรื่องราวชีวิตและสังคม

ความพิการนั้นไม่ว่าจะเป็นความพิการแต่กำเนิดหรือความพิการที่เกิดขึ้นภายหลัง ในมุมมองของพุทธศาสนาถือได้ว่า

- 1) เป็นสิ่งบอกเล่าอดีต ซึ่งผู้วิจัยตีความและสังเคราะห์จากเรื่องกฎแห่งกรรม โดยเน้นอดีตกรรมเป็นหลัก
- 2) เป็นสิ่งบอกเล่าอนาคต ซึ่งผู้วิจัยตีความและสังเคราะห์จากเรื่องกฎแห่งกรรม โดยเน้นปัจจุบันกรรมและศักยภาพการฝึกฝนตนเองของมนุษย์
- 3) เป็นสิ่งบอกเล่าในสังคม ซึ่งผู้วิจัยตีความและสังเคราะห์จากแนวคิดจริยศาสตร์ทางสังคมตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา

สองอย่างแรกเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลผู้พิการ ส่วนข้อสามเป็นเรื่องของชีวิตทางสังคมของผู้พิการ

การบอกเล่าอดีตเป็นการแสดงผลของกรรมบางอย่างในอดีตและกรรมที่ทำในปัจจุบัน เช่น ความพิการบางอย่างถูกอธิบายว่าเป็นผลมาจากอกุศลในอดีตชาติ การบอกเล่าดังกล่าวเพื่อให้เข้าใจความจริงของชีวิตและรู้เท่าทันกรรมและผลของกรรม เมื่อเข้าใจกฎแห่งกรรมชัดเจนแล้วก็สามารถสร้างชีวิตของตนเองขึ้นมาบนพื้นฐานของสิ่งที่มีอยู่ ความเข้าใจถูกต้อง(สัมมาทิฐิ)จะสามารถร้อยออนความเข้าใจผิด (มิจฉาทิฐิ) เช่น ผู้พิการเป็นผู้ที่ถูกเวรกรรมลงโทษ จึงเป็นคนบาป ทักษะดังกล่าวเป็นทักษะที่ไม่ถูกต้อง ทำให้จิตเศร้าหมองและหมดความหวังในชีวิต การที่จะบอกว่าใครเป็นคนบาปนั้น แท้จริงคุณันที่จิตใจเป็นสิ่งสำคัญ หากคนมีร่างกายสมบูรณ์แต่มีจิตใจที่เป็นอกุศล เช่น อาฆาตพยาบาท อิจฉาริษยา มีโลกจริตอย่างแรงกล้า มีใจเอนเอียงไม่เป็นธรรม เป็นต้น ก็จัดเป็นคนบาป การที่บุคคลมีชีวิตไปตามกฎแห่งกรรมตามความจริงถึงจะเป็นผู้พิการแต่มีจิตใจเป็นกุศล ไม่มีอคติในใจ ก็ถือว่าเป็นคนดี ความเข้าใจดังกล่าวนอกจากจะแยกแยะความดีความชั่วได้แล้วยังเชื่อมโยงถึงความเข้าใจชีวิตที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร นอกจากนั้นการ

พิจารณาถึงความพิการที่เกิดจากความประมาทในชาติปัจจุบัน ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างรู้คุณค่าโดยไม่ประมาท

ในส่วนที่บอกว่าความพิการเป็นสิ่งบอกเล่าอนาคต นั้น หมายถึงการสร้างอนาคตที่แตกต่างจากอนาคตของคนทั่วไปทางกายภาพซึ่งเป็นการเข้าใจความจริงของชีวิต

ทั้งการบอกเล่าอดีตและการบอกเล่าอนาคตเกี่ยวพันกับชีวิตทางสังคมของผู้พิการ กล่าวคือการสร้างความเข้าใจอดีตและอนาคตของคนพิการเป็นการทำให้เรื่องราวของคนพิการไม่เป็นเรื่องไกลตัวหรือถูกปิดบังอีกต่อไป สังคมจะต้องเรียนรู้เรื่องราวของคนพิการเหมือนกับเรื่องของตนเอง เพื่อให้ทำความเข้าใจคนอื่น (Otherness) ของคนพิการหายไป การทำให้ความเป็นคนอื่นหรือพวกอื่นของคนพิการหายไป ในประเด็นนี้พุทธศาสนามีคำสอนเรื่องการทำตนให้เป็นอุปัมา (อุตตมานุอัปมึ กเร) หรือ *เอาใจเขามาใส่ใจเรา* ตามสำนวนไทย กล่าวคือ เราตระหนักได้ว่าชีวิตตนเองมีความหมายและคุณค่าอันใด คนพิการก็มีความหมายและคุณค่าอันนั้น แต่การเข้าถึงความหมายและคุณค่าชีวิตนั้นอาจใช้วิธีการที่ต่างกัน เมื่อสังคมเข้าใจกฎแห่งกรรมก็จะสามารถสร้างสิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์แก่คนพิการ ซึ่งเป็นการสร้างบนพื้นฐานของความเข้าใจในฐานะกัลยาณมิตร ในทางตรงกันข้ามหากสังคมไม่เข้าใจคนพิการตามความเป็นจริง สังคมก็สร้างกำแพงทางสังคมขึ้นมาเพื่อกีดกันคนพิการ ทำให้เกิดความเสียเปรียบและเกิดความอยุติธรรมในการอยู่ร่วมกัน และบางกรณีสังคมอาจมีส่วนสร้างความหมายแห่งความพิการให้กับผู้คนอีกด้วย

คุณค่าชีวิตของคนพิการ

จากความหมายและคุณค่าของชีวิตข้างต้น มีประเด็นที่ควรทราบ คือ พุทธศาสนาให้ความสำคัญและยอมรับนามรูปดังกล่าวว่ามีความหมายและคุณค่าในตัวเองตั้งแต่องค์ยังไม่สามารถรับรู้ใด ๆ คือตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดาถือว่ามีความหมายและคุณค่าในตัวเองและทรงความหมายในแง่ที่มีศักยภาพในการที่จะฝึกฝนตนเองได้อย่างยอดเยี่ยมและสูงสุด จากหลักการข้างต้นแสดงให้เห็นว่าร่างกายที่มีความผิดปกติของอวัยวะต่าง ๆ (Impairment) ร่างกายที่ขาดสมรรถภาพหรือไร้ความสามารถที่จะทำกิจกรรมใด ๆ เหมือนคนปกติ (Disability) และร่างกายที่มีความเสียเปรียบ (Handicap) ลักษณะทางกายภาพดังกล่าวไม่สามารถทำให้ชีวิตมนุษย์ขาดคุณค่าในตัวเองได้ กล่าวคือคนพิการมีสถานภาพทางจริยธรรมเหมือนคนปกติทั่วไป มีสิทธิทางจริยธรรมที่ใคร ๆ ไม่อาจล่วงละเมิดได้

ประเด็นต่อมาที่เราใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการพิจารณาค่าชีวิตของคนพิการคือ คนพิการสามารถที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นแหล่งบ่มเพาะคุณธรรมหรือเป็นสิ่งสร้างคุณธรรมให้ปรากฏชัดเจนขึ้นในโลก (Virtue Making) เหมือนคนปกติหรือไม่ จะเห็นได้ว่าข้อนี้เป็นคุณค่าทางธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับสภาพจิตใจมากกว่าทางกายภาพ คนพิการตามความหมายข้างต้นสามารถดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาคุณธรรมขึ้นมาในจิตใจไม่แตกต่างจากคนปกติ

อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการพิจารณาคุณค่าชีวิตของคนพิการ คือ การมีศักยภาพที่จะฝึกฝนตนเองได้อย่างยอดเยี่ยมและสูงสุด แน่ใจว่าตามหลักพุทธศาสนาผู้พิการมีเมล็ดพันธุ์แห่งความรู้แจ้ง (The Seed of Enlightenment) ในตัวเองเช่นเดียวกับคนปกติ เพียงแต่ศักยภาพที่จะฝึกฝนตนเองนั้นแตกต่างจากคนปกติหรือจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนตนเองด้วยวิธีที่แตกต่างจากคนปกติ ดังนั้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นต้องจำแนกและวิเคราะห์หลักการปฏิบัติธรรมสำหรับผู้พิการประเภทต่าง ๆ เช่น ความพิการเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว ความพิการเกี่ยวกับการได้ยินและการพูด ความพิการเกี่ยวกับการมองเห็น ความพิการเกี่ยวกับการเรียนรู้และปัญญาอ่อน ความพิการเกี่ยวกับจิตใจ และพฤติกรรมที่ผิดปกติ ความพิการซ้ำซ้อนหรือหลายอย่างรวมกัน ต้องใช้อุปกรณ์พิเศษช่วย

จะเห็นได้ว่าความพิการเป็นเรื่องราวของชีวิตมนุษย์ที่มีคุณค่าเหมือนกับคนปกติ เป็นเรื่องราวที่มนุษย์ควรศึกษาและทำความเข้าใจในความต่างกันทางกายภาพแต่ไม่แตกต่างกันในเชิงคุณค่า

การเข้าใจตนเองกับคุณค่าชีวิตของผู้พิการ

การพิจารณาความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการตามหลักพุทธศาสนาข้างต้น ทำให้ผู้พิการมีทัศนคติต่อตนเองในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การมีทัศนคติต่อตนเองด้านร่างกาย (Physical Self – concept) คือ บุคคลผู้พิการรู้จักตนเอง โดยการรับรู้ถึงรูปร่าง การทำหน้าที่ต่าง ๆ ของอวัยวะตามที่เป็นจริงในขณะนั้น เป็นการเข้าใจภาพลักษณ์ (Body Image) ของผู้พิการเอง ซึ่งแต่ผู้พิการแต่ละคนจะเข้าใจว่าภาพลักษณ์นั้น ๆ เป็นสิ่งเฉพาะสำหรับตน ผู้พิการแต่ละคนจะเข้าใจคุณค่าภาพลักษณ์ของร่างกายตนแม้ว่าจะแตกต่างจากคนปกติ

2) การมีทัศนคติต่อตนเองด้านศีลธรรม (Moral – ethical Self-Concept) คือบุคคลผู้พิการเข้าใจกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมทางศาสนา และเข้าใจสิ่งที่เขาคิดว่ามีคุณค่าตามความสำนึกแห่งตน แล้วนำมาเป็นหลักในการยึดถือปฏิบัติและประเมินเกี่ยวกับตนเองในด้านต่าง ๆ

3) การมีอุดมคติและความคาดหวังในตัวเอง (Self Ideal and Self Expectency) คือความสำนึกของบุคคลผู้พิการต่ออุดมคติและเป้าหมายในชีวิต โดยรับรู้ถึงความแตกต่างของตนเองกับผู้อื่นในด้านอุดมคติและความคาดหวังในชีวิต และสามารถสร้างหลักการและวิธีการที่จะเป็นแนวทางในการวางแผนการดำเนินชีวิตให้สำเร็จตามอุดมคติและเป้าหมายได้

4) การมีความภาคภูมิใจในตนเอง (Self Esteem) คือการที่บุคคลผู้พิการรับรู้ถึงคุณค่าของตนเองทำให้รู้สึกว่าคุณค่า ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ทำให้เคารพนับถือตนเองและเห็นว่าตนเองสมควรได้รับการเคารพนับถือด้วย

แหล่งสนับสนุนทางสังคมกับคุณค่าชีวิตผู้พิการ

การพิจารณาความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการตามหลักพุทธศาสนาข้างต้น นอกจากจะทำให้ผู้พิการเข้าใจตนเองแล้ว ยังทำให้สังคมเข้าใจผู้พิการและสร้างสังคมให้เป็นแหล่งสนับสนุนด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) เป็นแหล่งสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional Support) เพื่อให้เป็นพื้นฐานที่จะทำใ้บุคคลผู้พิการเชื่อว่าตนเองได้รับความรักความเข้าใจและได้รับการดูแลเอาใจใส่จากสังคมอย่างจริงใจ โดยส่วนใหญ่แล้วแหล่งสนับสนุนทางอารมณ์ดังกล่าวต้องมาจากบุคคลในครอบครัว เพื่อนสนิท ญาติ และคู่สมรส ก่อน

2) เป็นแหล่งสนับสนุนด้านการยอมรับและเห็นคุณค่า (Esteem Support) เพื่อให้เป็นพื้นฐานที่จะทำใ้บุคคลผู้พิการทราบว่า บุคคลอื่นยอมรับและเห็นคุณค่าตนเองด้วย

3) เป็นแหล่งสนับสนุนด้านการมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Network Support) เพื่อให้เป็นพื้นฐานที่จะทำใ้บุคคลผู้พิการทราบว่าตัวเองเป็นสมาชิกหรือส่วนหนึ่งของเครือข่ายทางสังคม แหล่งสนับสนุนดังกล่าว เช่น เพื่อนบ้าน ผู้ร่วมงาน บุคลากรในวิชาชีพ อาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือ ชมรมต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในสังคมที่บุคคลผู้พิการอาศัยอยู่

แหล่งสนับสนุนดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญมากต่อชีวิตของผู้พิการ เพราะคุณภาพชีวิตของผู้พิการขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของการสนับสนุนทางสังคมที่เขาได้รับ

ในทางพุทธศาสนา มีคำสอนที่เป็นแนวคิดพื้นฐานที่สนับสนุนให้เกิดแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่เอื้อต่อผู้พิการ และมีหลักธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติต่อผู้พิการเพื่อยืนยันและสนับสนุนคุณค่าชีวิตของผู้พิการ หลักธรรมดังกล่าว ได้แก่ กัลยาณมิตร พรหมวิหาร สังคหวัตถุ สาราณียธรรม และ โพชฌงค์

4.1.2 หลักธรรมที่ควรปฏิบัติต่อคนพิการ

1) กัลยาณมิตรตา

กัลยาณมิตรตา หมายถึง ความมีกัลยาณมิตร คือ คนปกติรวมทั้งพระสงฆ์ควรเป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้พิการ ทำหน้าที่ผู้แนะนำสั่งสอน เป็นที่ปรึกษา เป็นเพื่อนคบหาและเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่ผู้พิการ ความเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยภายนอกหรือปัจจัยด้านสังคมที่สำคัญมากแก่ผู้พิการ เพราะสังคมกัลยาณมิตรจะเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลสำหรับผู้พิการให้ดำเนินชีวิตไปอย่างก้าวหน้าด้วยดี เพราะกัลยาณมิตรจะเป็นผู้สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง ตลอดจนเป็นแบบอย่างที่ดีในชีวิต พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับกัลยาณมิตรมาก ทรงเปรียบเทียบกัลยาณมิตรเป็นดวงแสงทองของชีวิตหรือเป็นรุ่งอรุณของชีวิต ความเป็นกัลยาณมิตรเป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ เพื่อความดำรงอยู่แห่งพระสัทธรรม

2) พรหมวิหาร

พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมที่ทำให้คนอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ คือ 1) เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ความปรารถนาดีอยากให้ผู้พิการมีความสุข 2) กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้ผู้พิการพ้นทุกข์ 3) มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้พิการอยู่ดีมีสุข 4) อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้การดำรงอยู่ในธรรมดาที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงอคติ พร้อมทั้งวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม

3) สังคหัตถุ

สังคหัตถุ หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนให้เกิดความสามัคคี ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ

1) ทาน หมายถึง การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือผู้พิการด้วยสิ่งของหรือมีใช้สิ่งของ รวมถึงการให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

2. ปิยวาจา หรือเปยยวัชชะ หมายถึง วาจาเป็นที่รักต่อผู้พิการ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรี และความรักใคร่นับถือรวมถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผล

3. อัถลจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อผู้พิการ รวมถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา หมายถึง ความมีตนสม่ำเสมอต่อผู้พิการ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติสม่ำเสมอในผู้พิการทั้งหลาย ตลอดจนวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

4) สาราณียธรรม

สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นหลักธรรมที่เน้นความสัมพันธ์กับต่อผู้พิการที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจกรรม หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องครอบครัว ประกอบด้วยธรรม 6 ประการ คือ

1. เมตตาทายกรรม หมายถึง ตั้งเมตตาทายกรรมในผู้พิการ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของต่อผู้พิการด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวิจารณ์ หมายถึง ตั้งเมตตาวิจารณ์ในผู้พิการ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตาตามโนกรรม หมายถึง ตั้งเมตตาตามโนกรรมในผู้พิการ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้พิการ มองผู้พิการในแง่ดี

4. สาธารณโภคี หมายถึง การแบ่งปันสิ่งใดมาโดยชอบธรรม ให้ผู้พิการได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคด้วยกัน

5. สีสสามัญญา หมายถึง มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของผู้พิการ

6. ทิฏฐิสามัญญา หมายถึง มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหาของผู้พิการ

5) โปชนงค์

โปชนงค์ หมายถึงองค์ธรรมที่เกี่ยวเนื่องทางแห่งการตรัสรู้ หรือเกี่ยวเนื่องริยมรรค ประกอบด้วย ธรรม 7 ประการ คือ

- 1) สติสัมโปชนงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความระลึกได้)
- 2) ธรรมวิจยสัมโปชนงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือการสอดส่องธรรม)
- 3) วิริยสัมโปชนงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความเพียร)
- 4) ปีติสัมโปชนงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความอิ่มใจ)
- 5) ปัสสัทธัมโปชนงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความสงบ)
- 6) สมาธิสัมโปชนงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความตั้งใจมั่น)
- 7) อุเบกขาสัมโปชนงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความวางเฉย)

มีตัวอย่างที่กล่าวถึงพระมหากัสสปะและพระมหาโมคคัลลานะอาพาธเป็นไข้หนัก พระพุทธเจ้าทรงตรัสเทศนาโพชฌงค์ 7 ทำให้พระเถระทั้งสองรูปหายจากอาพาธได้ แม้ในคราวที่ พระพุทธเจ้าทรงประชวรเอง พระองค์ก็ยังทรงให้พระมหาจุนทะท่องโพชฌงค์ 7 ให้ฟัง และ พระองค์ทรงหายจากอาการประชวรในที่สุด จากตัวอย่างแสดงว่าเราสามารถประยุกต์โพชฌงค์ 7 ไข้กับผู้พิการได้

4.2 ตอนที่ 2 ผลการศึกษาเรื่องความเข้าใจความหมายและคุณค่าชีวิตคนพิการของพระสงฆ์ ในจังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการข้างต้น ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นสำคัญที่ได้จากการการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์พระภิกษุสงฆ์ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระนักเผยแผ่ พระภิกษุที่เป็นครูสอน รวมทั้งพระลูกวัด โดยคัดเลือกตามชุมชนต่าง ๆ เขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น และนอกเขตอำเภอเมืองในจังหวัดขอนแก่น ทั้งนี้พระสงฆ์ที่คัดเลือกส่วนใหญ่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้พิการในด้านการสงเคราะห์ด้วยการแสดงธรรม และมีผู้พิการมาร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาในวัดเป็นครั้งคราว ผลการศึกษา ดังนี้

พระสงฆ์ที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ จำนวน 123 รูป มีอายุเฉลี่ย 43.9 ปี มีพรรษาโดยเฉลี่ย 13.48 พรรษา ส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา คิดเป็น ร้อยละ 56.1 รองลงมาในระดับมัธยมศึกษา และระดับปริญญาตรี ร้อยละ 21.1 เท่ากัน สูงกว่าระดับปริญญาตรี ร้อยละ 1.62

ตำแหน่งของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามครั้งนี้ ส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ 24.4 รองหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ร้อยละ 21.95 พระที่เป็นครูสอน ร้อยละ 14.63 พระนักเผยแผ่ ร้อยละ 19 และพระลูกวัดทั่วไป ร้อยละ 19.5 พระสงฆ์ส่วนใหญ่อยู่ในนอกเขตอำเภอเมือง ร้อยละ 56.1 อยู่ในเขตอำเภอเมืองร้อยละ 43.9

ตารางที่ 1 แสดงสถานภาพพรญาและอายุของพระสงฆ์

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
พรญา		
2-9	60	48.8
10-19	31	25.2
20-29	23	18.7
30-39	8	6.5
40-49	1	0.8
รวม	123	100
พรญาต่ำสุด	2	
พรญาสูงสุด	43	
พรญาเฉลี่ย	13.48	
อายุ (ปี)		
20-29	18	14.6
30-39	34	27.6
40-49	36	29.3
50-59	18	14.6
60-69	17	13.8
รวม	123	100
อายุต่ำสุด	22	
อายุสูงสุด	68	
อายุเฉลี่ย	43.41	

ตารางที่ 2 แสดงสถานภาพทางการศึกษา ตำแหน่งและสังกัดของพระสงฆ์

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	69	56.1
มัธยมศึกษา	26	21.1
ปริญญาตรี	26	21.1
สูงกว่าปริญญาตรี	2	1.62
รวม	123	100
ตำแหน่ง		
เจ้าอาวาส	30	24.4
รอง/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	27	21.95
ครูสอน	18	14.63
พระนักเผยแผ่	24	19.5
พระลูกวัด	24	19.5
รวม	123	100
สังกัด		
ในเขตอำเภอเมือง	54	43.9
นอกเขตอำเภอเมือง	69	56.1
รวม	123	100

ประเด็นที่ถามถึงความเข้าใจความหมายและคุณค่าในตัวเองของผู้พิการ พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 78 เห็นว่า คนพิการ หรือผู้ทุพพลภาพ (People with Disabilities) สามารถดำเนินชีวิตตามความหมายที่ว่ามนุษย์คือผู้มีจิตใจสูง และเป็นผู้สามารถปฏิบัติธรรมและฝึกฝนตนเองได้ตามความสามารถของตน ร้อยละ 19.5 ไม่แน่ใจเนื่องจากยังไม่ได้ศึกษาประเด็นนี้อย่างเพียงพอ มีเพียงร้อยละ 2.4 เห็นว่าทัศนศึกษาค่าไม่ถูกต้อง

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 67.5 เห็นว่า ทัศนศึกษาที่วัดเป็นสิ่งที่ขาดลักษณะบางอย่างในทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมได้อย่างสมบูรณ์ จึงขาดคุณค่าในตัวเอง เป็นทัศนศึกษาที่ไม่ถูกต้อง เป็นทัศนศึกษาที่ไม่ถูกต้อง ร้อยละ 32.5 ตอบว่า ยังไม่แน่ใจเนื่องจากยังไม่มีข้อมูลเพียงพอ

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 93 เห็นว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าในตัวเอง ความพิการไม่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงคุณธรรมทางพุทธศาสนา มีเพียงร้อยละ 7 ตอบว่า ยังไม่แน่ใจในประเด็นเรื่องการเข้าถึงคุณธรรมเนื่องจากยังไม่มีข้อมูลเพียงพอ

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 65 เห็นว่า หลักธรรมของพุทธศาสนาเอื้อต่อการค้นพบคุณค่าในตัวเองของผู้พิการ และสามารถมีชีวิตที่ดีได้ตามหลักพุทธศาสนา ร้อยละ 35 เห็นว่าไม่แน่ใจเพราะยังไม่มี การสนับสนุนให้คนพิการเข้าถึงศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรมมาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นที่ถามถึงความเข้าใจในสาเหตุแห่งความพิการในสังคมปัจจุบัน พบว่า

พระสงฆ์ ร้อยละ 43.1 เห็นว่า ทัศนศึกษาที่วัดสังคมและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีส่วนสร้างความพิการให้แก่ผู้คนในสังคมมากขึ้น ไม่ถูกต้อง เพราะความพิการเป็นเรื่องส่วนบุคคลมากกว่า ร้อยละ 34.1 เห็นว่าสังคมและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีส่วนสร้างความพิการให้แก่ผู้คนในสังคมมากขึ้น เพราะความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและอุบัติเหตุเนื่องจากการขาดระเบียบวินัย ขณะที่ร้อยละ 22.8 เห็นว่ายังไม่แน่ใจในประเด็นดังกล่าวเนื่องจากยังไม่มีข้อมูลเพียงพอ

ประเด็นเกี่ยวกับทัศนศึกษาปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาของคนพิการ พบว่า

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 98.4 เห็นว่าหลักธรรมของพุทธศาสนาสามารถสร้างความเข้มแข็งและกำลังใจแก่ผู้พิการ มีเพียงร้อยละ 1.6 ที่เห็นว่ายังไม่แน่ใจในประเด็นดังกล่าว

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 62.6 ยังไม่แน่ใจว่าแนวทางปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา เอื้อต่อความแตกต่างระหว่างผู้พิการซึ่งมีความบกพร่อง ขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ เนื่องจากยังไม่มีข้อมูลที่สะท้อนเรื่องนี้อย่างชัดเจน ขณะที่ร้อยละ 37.4 เห็นว่าแนวทางปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา เอื้อต่อความแตกต่างระหว่างผู้พิการซึ่งมีความบกพร่อง ขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ

ตารางที่ 3 แสดงผลการศึกษาความเข้าใจของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดขอนแก่น เรื่องความหมาย และคุณค่าชีวิตของคนพิการ แยกตามจำนวนที่ตอบ

หัวข้อ/ความเห็น	ไม่ถูกต้อง		ไม่แน่ใจ		ถูกต้อง		หมายเหตุ
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
1.คนพิการ หรือผู้ทุพพลภาพ (People with Disabilities) สามารถดำเนินชีวิตตามความหมายที่ว่า มนุษย์คือผู้มีจิตใจสูง และเป็นผู้สามารถปฏิบัติธรรม และฝึกฝนตนเองได้ตามความสามารถของตน	3	2.4	24	19.5	96	78	เฉพาะข้อ 2 ถ้าตอบไม่ถูกต้อง แสดงว่า เข้าใจ มีค่า คะแนน =1
2.คนพิการเป็นผู้ที่ขาดลักษณะบางอย่างในทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมได้อย่างสมบูรณ์ จึงขาดคุณค่าในตัวเอง	83	67.5	40	32.5	-		
3.สังคมและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีส่วนสร้างความพิการให้แก่ผู้คนในสังคมมากขึ้น	53	43.1	28	22.8	42	34.1	
4.คุณธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าในตัวเอง ความพิการไม่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงคุณธรรมทางพุทธศาสนา	-	-	9	7	114	93	
5.หลักธรรมของพุทธศาสนาเอื้อต่อการค้นพบคุณค่าในตัวเองของผู้พิการ และสามารถมีชีวิตที่ดีได้ตามหลักพุทธศาสนา	-	-	43	35	80	65	
6. แนวทางปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา เอื้อต่อความแตกต่างระหว่างผู้พิการซึ่งมีความบกพร่อง ขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ	-	-	77	62.6	46	37.4	
7. หลักธรรมของพุทธศาสนาสามารถสร้างความเข้มแข็งและกำลังใจแก่ผู้พิการ	-	-	2	1.6	121	98.4	

เมื่อแยกจำนวนพระสงฆ์ที่เข้าใจเรื่องคุณค่าและความหมายของชีวิตคนพิการใน
พระพุทธศาสนา พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 67.47 มีความเข้าใจเรื่องดังกล่าว และพบว่าอีก
ร้อยละ 32.52 ยังไม่เข้าใจ

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนของพระสงฆ์ ในเขตจังหวัดขอนแก่น ที่เข้าใจเรื่องความหมายและคุณค่า
ชีวิตของคนพิการ

ความเข้าใจของพระสงฆ์	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
เข้าใจ(1)	83	67.47	เฉพาะข้อ 2 ถ้าตอบไม่ถูกต้อง แสดง ว่า เข้าใจ มีค่าคะแนน =1
ไม่เข้าใจ (0)	40	32.52	
รวม	123	100	

เมื่อแยกตามระดับความเข้าใจของพระสงฆ์เรื่องคุณค่าและความหมายของชีวิตคนพิการใน
พระพุทธศาสนา พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 40.96 มีความเข้าใจเรื่องดังกล่าวในระดับปาน
กลาง ร้อยละ 30.12 มีความเข้าใจในระดับน้อย และพบว่ามีเพียงร้อยละ 28.91 เท่านั้น ที่มีความ
เข้าใจระดับมาก

ตารางที่ 5 แสดงระดับความเข้าใจเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ ของพระสงฆ์ใน
เขตจังหวัดขอนแก่น

ระดับความเข้าใจของพระสงฆ์	จำนวน	ร้อยละ
มาก (6-7 ข้อ)	24	28.91
ปานกลาง (4-5 ข้อ)	34	40.96
น้อย (1-3 ข้อ)	25	30.12
รวม	83	100

4.3 ตอนที่ 3 ปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

ประเด็นด้านตัวผู้พิจารณาซึ่งอาจจะเป็นปัญหาในการเข้าศาสนา และการสนับสนุนจากผู้อื่นหรือสังคม รวมทั้งการสนับสนุนจากพระสงฆ์เอง พบว่า

ประเด็นที่ว่า ความบกพร่อง การขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ ของผู้พิจารณา เป็นอุปสรรคต่อการฝึกฝนตนเองตามหลักพุทธศาสนา พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 69.9 เห็นว่า เป็นอุปสรรคระดับปานกลาง ร้อยละ 28.5 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับมาก และร้อยละ 1.6 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 3.27 แสดงว่าพระสงฆ์เห็นว่า ความบกพร่อง การขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ ของผู้พิจารณา เป็นอุปสรรคต่อการฝึกฝนตนเองตามหลักพุทธศาสนาในระดับปานกลาง

ประเด็นที่ว่า ความพิการหรือทุพพลภาพเป็นเครื่องกีดขวางการเข้าคุณค่าชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 71.5 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับน้อย ร้อยละ 1 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับน้อยมาก ร้อยละ 19.5 เห็นว่า เป็นอุปสรรคระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 2.35 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่า ความพิการหรือทุพพลภาพเป็นเครื่องกีดขวางการเข้าคุณค่าชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรมระดับน้อย

ประเด็นที่ว่า ผู้พิจารณาขาดผู้สนับสนุนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 70.7 เห็นว่า เป็นอุปสรรคระดับมาก ร้อยละ 29.3 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 3.71 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่าผู้ที่พิจารณาขาดผู้สนับสนุนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาเป็นอุปสรรคระดับมาก

ประเด็นที่ว่า ผู้พิจารณาไม่มีโอกาสศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 71.5 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับน้อย ร้อยละ 27.6 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับน้อยมาก มีเพียงร้อยละ 0.8 เท่านั้นที่เห็นว่าประเด็นดังกล่าวมีเป็นอุปสรรคระดับมาก มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 1.73 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่าผู้ที่พิจารณาไม่มีโอกาสศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่องนั้นเป็นอุปสรรคระดับน้อยมาก

ประเด็นที่ว่า ผู้พิจารณาเป็นภาระแก่ศาสนิกคนอื่น ๆ จึงไม่สะดวกในการปฏิบัติธรรม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 49.6 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับน้อย ร้อยละ 48.8 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับปานกลาง ร้อยละ 1.6 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับมาก มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 2.52 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่า การที่ผู้พิจารณาเป็นภาระแก่ศาสนิกคนอื่น ๆ จึงไม่สะดวกในการปฏิบัติธรรมพระสงฆ์ส่วนใหญ่ เป็นอุปสรรคระดับน้อย

ประเด็นที่ว่า วัดไม่มีอุปกรณ์และไม่มีสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจสำหรับคนพิการ เช่น บันไดลาดชัน และห้องน้ำ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 70.7 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับมากที่สุด ร้อยละ 29.3 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับมาก มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 4.68 แสดงว่า

พระสงฆ์เห็นว่า การที่วัดไม่มีอุปกรณ์และไม่มีสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจสำหรับคนพิการ เป็นอุปสรรคระดับมากที่สุด

ประเด็นที่ว่า พระสงฆ์ไม่มีโอกาสไปเทศน์และเยี่ยมผู้พิการ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 71.5 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับน้อย ร้อยละ 20.3 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับน้อยมาก ร้อยละ 7.3 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับปานกลาง ร้อยละ 0.8 เห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับมาก มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 1.89 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่า การที่พระสงฆ์ไม่มีโอกาสไปเทศน์และเยี่ยมผู้พิการ เป็นอุปสรรคระดับน้อย

ตารางที่ 6 แสดงผลการศึกษาปัญหาหรืออุปสรรคในการเข้าถึงคุณค่าชีวิตของคนพิการ ในทัศนะของพระสงฆ์จังหวัดขอนแก่น

ปัญหาและอุปสรรค	ระดับปัญหาและอุปสรรค						Mean	S.D.
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย(2)	น้อยมาก (1)			
ความบกพร่อง การขาดความสามารถ และเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ ของผู้พิการ เป็นอุปสรรคต่อการฝึกฝนตนเองตามหลักพุทธศาสนา	-	35	86	2	-	3.27	.480	
	-	28.5%	69.9%	1.6%	-			
ความพิการหรือทุพพลภาพเป็นเครื่องกีดขวางการเข้าถึงคุณค่าชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม	-	10	24	88	1	2.35	.640	
	-	8.17%	19.5%	71.5%	0.8%			
ผู้พิการขาดผู้สนับสนุนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา	-	87	36	-	-	3.41	.457	
	-	70.7%	29.3%	-	-			
ผู้พิการไม่มีโอกาสศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง	-	-	1	88	34	1.73	.463	
	-	-	0.8%	71.5%	27.6%			
ผู้พิการเป็นภาระแก่ศาสนิกคนอื่น ๆ จึงไม่สะดวกในการปฏิบัติธรรม	-	2	60	61	-	2.52	.533	
	-	1.6%	48.8%	49.6%	-			
วัดไม่มีอุปกรณ์และไม่มีสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจสำหรับคนพิการ เช่น บันไดลาดชัน และห้องน้ำ	87	36	-	-	-	4.68	.563	
	70.7%	29.3%	-	-	-			
พระสงฆ์ไม่มีโอกาสไปเทศน์และเยี่ยมผู้พิการ	-	1	9	88	25	1.89	.546	
	-	0.8%	7.3%	71.5%	20.3%			

สำหรับคำถามปลายเปิดเพื่อสอบถามถึงแนวปฏิบัติ หลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติ แก่ผู้พิการ ตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาวัดให้เอื้อแก่คนพิการด้านต่าง ๆ มีข้อสรุปจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

ประเด็นเรื่องแนวปฏิบัติของพระสงฆ์ต่อผู้พิการ

- 1) พระสงฆ์ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า ให้ความช่วยเหลือในส่วนที่พอจะ ช่วยเหลือได้ ที่ไม่ขัดกับธรรมวินัย เช่น
- 2) การหากพระภิกษุด้วยกันเป็นผู้พิการก็พึงช่วยเหลือเหมือนกับการพยาบาล ภิกษุไข้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเอื้อเฟื้อกันและกันด้วยความเข้าใจแล้ว ยัง สอดคล้องกับธรรมวินัยด้วย
- 3) พระสงฆ์ยินดีที่จะไปเทศน์และเยี่ยมเยียนผู้พิการ หากได้รับการนิมนต์

ประเด็นเรื่องข้อเสนอแนะวิธีปฏิบัติธรรมแบบใดหรือหัวข้อธรรมใด เพื่อให้คนพิการ สามารถปฏิบัติได้ง่าย

- 1) พระสงฆ์ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า การปฏิบัติแบบอาณาปานสติ การฝึกสติด้วยการ กำหนดลมหายใจเข้าออก ทั้งนี้เพราะการฝึกดังกล่าวแทบจะไม่ใช่กำลังเลย และ ไม่ว่าอวัยวะส่วนใดจะบกพร่องหรือไร้สมรรถภาพอย่างไรก็ไม่เป็นอุปสรรค เพราะมีเพียงลมหายใจก็สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกปฏิบัติได้ อาณาปาน สติจึงเป็นวิธีปฏิบัติธรรมที่คนพิการสามารถปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม
- 2) นอกจากนี้หลักธรรมสำคัญสำหรับผู้พิการ คือ อปปมาทะ คือความไม่ ประมาท ดำเนินชีวิตอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือมีความเพียรที่มีสติเป็นเครื่อง ควบคุม มีสติกำกับกับการกระทำทุกอย่าง ทำสิ่งต่าง ๆ อย่างระมัดระวัง เนื่องจาก ร่างกายของผู้พิการบางประเภทอ่อนแอกว่าคนปกติมาก
- 3) พระสงฆ์ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า โดยทั่วไปหลักธรรมสำหรับผู้พิการก็ เหมือนกับคนปกติเพียงแต่วิธีปฏิบัติ และรูปแบบอาจแตกต่างจากคนปกติตาม ความเหมาะสมกับผู้พิการคนนั้น ๆ

ประเด็นเรื่องแนวทางการจัดวัดหรือสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเอื้อให้ผู้พิการหรือผู้ทุพพลภาพ (*People with Disabilities*) สามารถปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างสะดวก

พระสงฆ์ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า หากมีข้อสำรวจพบว่ามีผู้ พิการมาทำกิจกรรมในวัดอย่างต่อเนื่อง ก็ยินดีที่จะจัดอาคารสถานที่ให้เอื้อต่อผู้ พิการ เช่น จัดกิจกรรมในทางศาสนาที่ผู้พิการสามารถเข้าร่วมได้ง่าย ตลอดจน จัดสร้างสถานที่ เช่น ศาลาการเปรียญให้มีที่ขึ้นลง สำหรับผู้พิการ โดยให้ชุมชน ครอบครัว หรือญาติพี่น้อง มีส่วนช่วยเหลือผู้พิการให้มีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนา

ประเด็นเรื่องข้อเสนอแนะในการใช้เทคโนโลยีที่สามารถนำศาสนาเพื่อให้เข้าถึงคนพิการได้อย่างสะดวก เช่นที่บ้าน และที่พัก

- 1) พระสงฆ์ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้พิการมีโอกาสเรียนรู้พระพุทธศาสนา จากสื่อต่าง ๆ เช่นหนังสือ เทป *CD/VCD* หรือทางธรรมในรูปแบบอื่น ๆ ที่ทำขึ้น เพื่อผู้พิการบางประเภท ที่สมาชิกในครอบครัวยังทำได้เบื้องต้น เช่นอ่านหนังสือธรรม บันทึกเทปให้ผู้พิการฟัง หากมีการขอความช่วยเหลือจากพระสงฆ์ก็ยินดีที่จะช่วยจัดสื่อให้เหมาะสมกับคนพิการประเภทต่าง ๆ ได้
- 2) หน่วยงานทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับคนพิการควรหาทางร่วมกับพระสงฆ์จัดทำสื่อทางธรรมเพื่อคนพิการประเภทต่าง ๆ

บทที่ 5 สรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะ

5.1 บทนำ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยข้อมูลเชิงปริมาณจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ประกอบ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความเข้าใจของพระสงฆ์ เรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ ในเขตจังหวัดขอนแก่น และ 3) เพื่อทราบปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ

5.1.1 วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาทัศนะเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนาโดยตีความจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา

นอกจากศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากเอกสารข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม (Questionnaire) คำถามแบบปลายเปิด (Open Ended) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Deep Interview)

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

- 1) กลุ่มพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับข้องกับนโยบายด้านบริหารซึ่งจะมีบทบาทสนับสนุนงานที่เกี่ยวกับผู้พิการ
- 2) กลุ่มพระสงฆ์ทั่วไปเน้นที่เคยเกี่ยวข้องกับข้องกับผู้พิการด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเผยแพร่ ด้านการสงเคราะห์ผู้พิการ

5.1.2 ขอบเขตงานวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเฉพาะนิยามความหมายคนพิการในเชิงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ (Definition of Disabilities : In Search for Spiritual Meaning as human) ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและสำรวจความเข้าใจของพระสงฆ์ในเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา ในเขตจังหวัดขอนแก่น

5.1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพมาสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อสำรวจความเข้าใจของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง

กรอบแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการสอบถามและสัมภาษณ์ ได้แก่

- 1) เกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา
- 2) เกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา
- 3) เกี่ยวกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั้งในด้านการ ปฏิบัติธรรม เพื่อให้ผู้พิการเข้าใจคุณค่าของชีวิตตาม หลักศาสนา และการจัดวัดให้เป็นแหล่งสนับสนุนทาง สังคม

5.2 สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

5.2.1 ความหมายและคุณค่าชีวิตของพิการในพุทธศาสนาเถรวาท

ความหมายของชีวิต

คำว่า ชีวิต ว่ากันตามรูปศัพท์หมายถึง การดำรงอยู่ ความเป็นอยู่ ความเป็นไปขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันขึ้นมาเป็นชีวิต พุทธธรรมได้วิเคราะห์ชีวิตมนุษย์ตามความเป็นจริงของธรรมชาติว่า ชีวิตมนุษย์มีองค์ประกอบหลักอยู่ 5 อย่าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเรียกว่าขันธ 5

พระพุทธศาสนาให้คำนิยามหรือความหมายว่า มนุษย์เป็นสัตว์ผู้มีจิตใจสูง ซึ่งเป็นความหมายที่ถอดความจากรูปศัพท์ และให้ความหมายในเชิงปฏิบัติว่า มนุษย์หมายถึงสัตว์ที่สามารถฝึกฝนตนเองได้และฝึกได้อย่างยอดเยี่ยมและสูงสุด ดังที่พระพุทธเจ้าทรงได้พระนามว่า ทรงเป็นสารถิฝึกบรูษที่ฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า

ตามหลักพุทธศาสนาถือว่าชีวิตมนุษย์มีคุณค่า เพราะ 1) ชีวิตมนุษย์โดยตัวเองแล้ว เป็นสิ่งที่มาพร้อมกับสิทธิทางจริยธรรม (Moral Rights) ชีวิตมนุษย์จึงมีคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic value) 2) ชีวิตมนุษย์เป็นแหล่งบ่มเพาะคุณธรรมหรือเป็นสิ่งสร้างคุณธรรมให้ปรากฏชัดเจนขึ้นในโลก (Virtue Making) และ 3) การมีศักยภาพที่จะฝึกฝนตนเองได้อย่างยอดเยี่ยมและสูงสุด พุทธศาสนายอมรับคุณค่าของชีวิตที่ยังอยู่ใน โลกียวิสัย และคุณค่าระดับโลกุตระ

คุณค่าระดับโลกิยะ หมายถึงชีวิตที่เข้าถึงจุดมุ่งหมายในขั้นแรก ที่ยังเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินสมบัติทางโลก หรือคุณค่าสำหรับชีวิตของผู้ครองเรือนที่สามารถบรรลุประโยชน์ในปัจจุบัน สามารถพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจและสังคม(ปฏิรัฐธรมมีกัตถประโยชน์)

คุณค่าระดับโลกุตตระ หมายถึง คุณค่าของผู้ที่ได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่พระโศคบันขึ้น ไปจนถึงพระอรหันต์หรือบรรลุพระนิพพานอันเป็นคุณค่าสูงสุดในชีวิต คุณค่าดังกล่าวเป็นคุณค่าทางจิตใจล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับทรัพย์สินสมบัติทางโลก

โดยคุณค่าทั้งสองระดับแบ่งเป็นระดับมากขึ้นตามคุณค่าที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ

5.2.2 ความหมายและคุณค่าของคนพิการในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เราอาจให้ความหมายชีวิตของคนพิการตามหลักพุทธศาสนาได้ว่า เป็นผู้สามารถฝึกฝนตนเองได้ด้วยวิธีที่แปลกหรือพิเศษจากคนปกติทั่วไป ขึ้นอยู่กับระดับความพิการของคนนั้น ๆ (พิ = แปลก , การ = การกระทำ) การฝึกฝนตนเองนั้นนอกจากจะสามารถฝึกฝนในด้านสัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นคุณค่าชีวิตระดับโลกิยะแล้ว ยังหมายถึงการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติธรรมเพื่อฝึกหัดขัดเกลาจิตใจของตนเองซึ่งเป็นคุณค่าทางธรรมอันจะนำไปสู่คุณค่าระดับโลกุตตระด้วย

ความพิการนั้นไม่ว่าจะเป็นความพิการแต่กำเนิดหรือความพิการที่เกิดขึ้นภายหลัง ในมุมมองของพุทธศาสนาถือได้ว่า

1) เป็นสิ่งบอกเล่าอดีต เพื่อให้เข้าใจความจริงของชีวิตและรู้เท่าทันกรรมและผลของกรรม ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างรู้คุณค่าโดยไม่ประมาท

2) เป็นบอกเล่าอนาคต หมายถึงการสร้างอนาคตที่แตกต่างจากอนาคตของคนทั่วไปทางกายภาพ ทั้งการบอกเล่าอดีตและการบอกเล่าอนาคตเกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคมของผู้พิการ กล่าวคือ การสร้างความเข้าใจอดีตและอนาคตของคนพิการเป็นการทำให้เรื่องราวของคนพิการไม่เป็นเรื่องไกลตัวหรือถูกปิดบังอีกต่อไป

และ 3) เป็นสิ่งบอกเล่าในสังคม หมายถึง สังคมจะต้องเรียนรู้เรื่องราวของคนพิการ เหมือนกับเรื่องของตนเอง เพื่อให้ความเป็นคนอื่น (Othernees) ของคนพิการหายไป เมื่อสังคมเข้าใจกฎแห่งกรรมก็จะสามารถสร้างสิ่งที่จำเป็นและเหมาะสมแก่คนพิการ ซึ่งเป็นการสร้างบนพื้นฐานของความเข้าใจในฐานะกัลยาณมิตร ในทางตรงกันข้ามหากสังคมไม่เข้าใจคนพิการตามความเป็นจริง สังคมก็สร้างกำแพงทางสังคมขึ้นมาเพื่อกีดกันคนพิการ ทำให้เกิดความเสียเปรียบ และเกิดความอยุติธรรมในการอยู่ร่วมกัน และบางกรณีสังคมอาจมีส่วนสร้างความหมายแห่งความพิการให้กับผู้คนอีกด้วย

5.2.3 คุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา

จากความหมายและคุณค่าของชีวิตข้างต้น มีประเด็นที่ควรทราบ คือ พุทธศาสนาให้ความสำคัญและยอมรับนามรูปดังกล่าวว่ามีความหมายและคุณค่าในตัวเองตั้งแต่มิสามารถรับรู้ใด ๆ ก็ตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดาก็ถือว่ามีความหมายและทรงความหมายในแง่ที่มีศักยภาพในการที่จะฝึกฝนตนเองได้อย่างยอดเยี่ยมและสูงสุด จากหลักการข้างต้นแสดงให้เห็นว่าร่างกายที่มีความผิดปกติของอวัยวะต่าง ๆ (Impairment) ร่างกายที่ขาดสมรรถภาพหรือไร้ความสามารถที่จะทำกิจกรรมใด ๆ เหมือนคนปกติ (Disability) และร่างกายที่มีความเสียเปรียบ (Handicap) ลักษณะทางกายภาพดังกล่าวไม่สามารถทำให้ชีวิตมนุษย์ขาดคุณค่าในตัวเองได้ กล่าวคือคนพิการมีสถานภาพทางจริยธรรมเหมือนคนปกติทั่วไป มีสิทธิทางจริยธรรมที่ใคร ๆ ไม่อาจล่วงละเมิดได้

ประเด็นต่อมาที่เราใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการพิจารณาคุณค่าชีวิตของคนพิการคือ คนพิการสามารถที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นแหล่งบ่มเพาะคุณธรรมหรือเป็นสิ่งสร้างคุณธรรมให้ปรากฏชัดเจนขึ้นในโลก (Virtue Making) เหมือนคนปกติหรือไม่ จะเห็นได้ว่าข้อนี้เป็นคุณค่าทางธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับสภาพจิตใจมากกว่าทางกายภาพ คนพิการตามความหมายข้างต้นสามารถดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาคุณธรรมขึ้นมาในจิตใจไม่แตกต่างจากคนปกติ

อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการพิจารณาคุณค่าชีวิตของคนพิการ คือ การมีศักยภาพที่จะฝึกฝนตนเองได้อย่างยอดเยี่ยมและสูงสุด แน่ใจว่าตามหลักพุทธศาสนาผู้พิการมีเมล็ดพันธุ์แห่งความรู้แจ้ง (The Seed of Enlightenment) ในตัวเองเช่นเดียวกับคนปกติ เพียงแต่ศักยภาพที่จะฝึกฝนตนเองนั้นแตกต่างจากคนปกติหรือจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนตนเองด้วยวิธีที่แตกต่างจากคนปกติ ดังนั้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นต้องจำแนกและวิเคราะห์หลักการปฏิบัติธรรมสำหรับผู้พิการประเภทต่าง ๆ เช่น ความพิการเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว ความพิการเกี่ยวกับการได้ยินและการพูด ความพิการเกี่ยวกับการมองเห็น ความพิการเกี่ยวกับการเรียนรู้และปัญญาอ่อน ความพิการเกี่ยวกับจิตใจ และพฤติกรรมที่ผิดปกติ ความพิการซ้ำซ้อนหรือหลายอย่างรวมกัน ต้องใช้อุปกรณ์พิเศษช่วย

จะเห็นได้ว่าความพิการเป็นเรื่องราวของชีวิตมนุษย์ที่มีคุณค่าเหมือนกับคนปกติ เป็นเรื่องราวที่มนุษย์ควรศึกษาและทำความเข้าใจในความแตกต่างกันทางกายภาพแต่ไม่แตกต่างกันในเชิงคุณค่า

การพิจารณาความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการตามหลักพุทธศาสนาข้างต้น ทำให้ผู้พิการมีทัศนคติต่อตนเองในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การมีทัศนคติต่อตนเองด้านร่างกาย (Physical Self – concept) คือ ผู้พิการแต่ละคนเข้าใจคุณค่าภาพลักษณ์ของร่างกายตนแม้ว่าจะแตกต่างจากคนปกติ

2) การมีทัศนคติต่อตนเองด้านศีลธรรม (Moral – ethical Self-Concept) คือ ผู้พิการแต่ละคนเข้าใจกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมทางศาสนา แล้วนำมาเป็นหลักในการยึดถือปฏิบัติและประเมินเกี่ยวกับตนเองในด้านต่าง ๆ

3) การมีอุดมคติและความคาดหวังในตัวเอง (Self Ideal and Self Expectency) ก็คือ ผู้พิการแต่ละคนเข้าใจและรับรู้ถึงความแตกต่างของตนเองกับผู้อื่นในด้านอุดมคติและความคาดหวังในชีวิต สามารถสร้างหลักการและวิธีการที่จะเป็นแนวทางในการวางแผนการดำเนินชีวิตให้สำเร็จตามอุดมคติและเป้าหมายได้

3) การมีความภาคภูมิใจในตนเอง (Self Esteem) คือผู้พิการแต่ละคนรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ทำให้เคารพนับถือตนเองและเห็นว่าตนเองสมควรได้รับการเคารพนับถือด้วย

นอกจากนี้ การพิจารณาความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการตามหลักพุทธศาสนาข้างต้น ยังทำให้สังคมเข้าใจผู้พิการและสร้างสังคมให้เป็นแหล่งสนับสนุนด้านต่าง ๆ คือ เป็นแหล่งสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional Support) เป็นแหล่งสนับสนุนด้านการยอมรับและเห็นคุณค่า (Esteem Support) เพื่อให้เป็นพื้นฐานที่จะทำให้บุคคลผู้พิการทราบว่า บุคคลอื่นยอมรับและเห็นคุณค่าตนเองด้วย และเป็นแหล่งสนับสนุนด้านการมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Network Support) เพื่อให้เป็นพื้นฐานที่จะทำให้บุคคลผู้พิการทราบว่าตัวเองเป็นสมาชิกหรือส่วนหนึ่งของเครือข่ายทางสังคม

ในทางพุทธศาสนา มีคำสอนที่เป็นแนวคิดพื้นฐานที่สนับสนุนให้เกิดแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่เอื้อต่อผู้พิการ และมีหลักธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติต่อผู้พิการเพื่อยืนยันและสนับสนุนคุณค่าชีวิตของผู้พิการ หลักธรรมดังกล่าว ได้แก่ กัลยาณมิตร พรหมวิหาร สังคหวัตถุ สาราณียธรรม และ โพชฌงค์

1) กัลยาณมิตตตา หมายถึง ความมีกัลยาณมิตร คือ คนปกติรวมทั้งพระสงฆ์ควรเป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้พิการ ทำหน้าที่ผู้แนะนำสั่งสอน เป็นที่ปรึกษา เป็นเพื่อนคบหาและเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่ผู้พิการ ความเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยภายนอกหรือปัจจัยด้านสังคมที่สำคัญมากแก่ผู้พิการ เพราะสังคมกัลยาณมิตรจะเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลสำหรับผู้พิการให้ดำเนินชีวิตไปอย่างก้าวหน้าด้วยดี

2) พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมที่ทำให้คนอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ คือ 1) เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ความปรารถนาดีอยากให้ผู้พิการมีความสุข 2) กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยยให้ผู้พิการพ้นทุกข์ 3) มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้พิการอยู่ดีมีสุข 4) อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเที่ยงธรรมคุณตราซ่ง ไม่เอนเอียงอคติ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม

3) **สังคหวัตถุ** หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนให้เกิดความสามัคคี ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ 1) ทาน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือผู้พิการด้วยสิ่งของหรือมิใช่สิ่งของ รวมถึงการให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน 2) ปิยวาจา หรือเพยวัชชะ หมายถึง วาจาเป็นที่รักต่อผู้พิการ 3) อัถถจริยา หมายถึง การประพฤติประโชชน์ รวมถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

ต่อผู้พิการ 4) สมานัตตตา หมายถึง ปฏิบัติสม่ำเสมอในผู้พิการทั้งหลาย

4) **สาราณียธรรม** หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นหลักธรรมที่เน้นความสัมพันธ์กับต่อผู้พิการที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจกรรม หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องครอบครัว ประกอบด้วยธรรม 6 ประการ คือ 1) เมตตาทายกรรม หมายถึง ช่วยเหลือกิจธุระของต่อผู้พิการด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือต่อผู้พิการ ทั้งต่อหน้า และลับหลัง 2) เมตตาวจีกรรม หมายถึง ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพต่อผู้พิการ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3) เมตตามโนกรรม หมายถึง ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้พิการ มองผู้พิการในแง่ดี 4) สาธารณโภคี หมายถึง การแบ่งปันสิ่งใดมาโดยชอบธรรม ให้ผู้พิการได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคด้วยกัน 5) สีสสามัญญตา หมายถึง มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของผู้พิการ 6) ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหาของผู้พิการ

5) **โพชฌงค์** หมายถึง องค์ธรรมที่เกื้อกูลทางแห่งการตรัสรู้ หรือเกื้อกูลอริยมรรค ประกอบด้วย ธรรม 7 ประการ คือ

- 1) สติสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความระลึกได้)
- 2) ชัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือการสอดส่องธรรม)
- 3) วิริยสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความเพียร)
- 4) ปีติสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความอิ่มใจ)
- 5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความสงบ)
- 6) สมာธิสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความตั้งใจมั่น)
- 7) อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือความวางเฉย)

5.3 ผลการศึกษาเรื่องความเข้าใจความหมายและคุณค่าชีวิตคนพิการของพระสงฆ์ในจังหวัด ขอนแก่น

พระสงฆ์ที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ จำนวน 123 รูป มีอายุเฉลี่ย 43.9 ปี มีพรรษาโดยเฉลี่ย 13.48 พรรษา ส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา คิดเป็น ร้อยละ 56.1 รองลงมา ระดับมัธยมศึกษา และระดับปริญญาตรี ร้อยละ 21.1 เท่ากัน สูงกว่าระดับปริญญาตรี ร้อยละ 1.62

พระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ 24.4 รองหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ร้อยละ 21.95 พระที่เป็นครูสอน ร้อยละ 14.63 พระนักเผยแผ่ ร้อยละ 19 และพระลูกวัดทั่วไป ร้อยละ 19.5 พระสงฆ์ส่วนใหญ่อยู่ในนอกเขตอำเภอเมือง ร้อยละ 56.1 อยู่ในเขตอำเภอเมืองร้อยละ 43.9

ประเด็นที่ถามถึงความเข้าใจความหมายและคุณค่าในตัวเองของผู้พิการ แยกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ประเด็นที่ถามถึงความเข้าใจความหมายและคุณค่าในตัวเองของผู้พิการ พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 78 เห็นว่า คนพิการ หรือผู้ทุพพลภาพ (People with Disabilities) สามารถดำเนินชีวิตตามความหมายที่ว่ามนุษย์คือผู้มีจิตใจสูง และเป็นผู้สามารถปฏิบัติธรรมและฝึกฝนตนเองได้ตามความสามารถของตน ร้อยละ 19.5 ไม่แน่ใจเนื่องจากยังไม่ได้ศึกษาประเด็นนี้อย่างเพียงพอ มีเพียงร้อยละ 2.4 เห็นว่าทัศนคติดังกล่าวไม่ถูกต้อง

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 67.5 เห็นว่า ทัศนคติว่าคนพิการเป็นผู้ที่ขาดลักษณะบางอย่างในทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมได้อย่างสมบูรณ์ จึงขาดคุณค่าในตัวเอง เป็นทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง เป็นทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง ร้อยละ 32.5 ตอบว่า ยังไม่แน่ใจเนื่องจากยังไม่มีข้อมูลเพียงพอ

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 93 เห็นว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าในตัวเอง ความพิการไม่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงคุณธรรมทางพุทธศาสนา มีเพียงร้อยละ 7 ตอบว่า ยังไม่แน่ใจในประเด็นเรื่องการเข้าถึงคุณธรรมเนื่องจากยังไม่มีข้อมูลเพียงพอ

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 65 เห็นว่า หลักธรรมของพุทธศาสนาเอื้อต่อการค้นพบคุณค่าในตัวเองของผู้พิการ และสามารถมีชีวิตที่ดีได้ตามหลักพุทธศาสนา ร้อยละ 35 เห็นว่าไม่แน่ใจเพราะยังไม่มี การสนับสนุนให้คนพิการเข้าถึงศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรมมากจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นที่ถามถึงความเข้าใจในสาเหตุแห่งความพิการในสังคมปัจจุบัน พบว่า

พระสงฆ์ ร้อยละ 43.1 เห็นว่า ทัศนคติว่าสังคมและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีส่วนสร้างความพิการให้แก่ผู้คนในสังคมมากขึ้น ไม่ถูกต้อง เพราะความพิการเป็นเรื่องส่วนบุคคลมากกว่า ร้อยละ 34.1 เห็นว่าสังคมและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีส่วนสร้างความพิการให้แก่

ผู้คนในสังคมมากขึ้น เพราะความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและอุบัติเหตุเนื่องจากการขาดระเบียบวินัย ขณะที่ร้อยละ 22.8 เห็นว่ายังไม่แน่ใจในประเด็นดังกล่าวเนื่องจากยังไม่มีข้อมูลเพียงพอ

ประเด็นเกี่ยวกับทัศนคติการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาของคนพิการ พบว่า

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 98.4 เห็นว่าหลักธรรมของพุทธศาสนาสามารถสร้างความเข้มแข็งและกำลังใจแก่ผู้พิการ มีเพียงร้อยละ 1.6 ที่เห็นว่ยังไม่แน่ใจในประเด็นดังกล่าว

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 62.6 ยังไม่แน่ใจว่าแนวทางปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา เอื้อต่อความแตกต่างระหว่างผู้พิการซึ่งมีความบกพร่อง ขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ เนื่องจากยังไม่มีข้อมูลที่สะท้อนเรื่องนี้อย่างชัดเจน ขณะที่ร้อยละ 37.4 เห็นว่า แนวทางปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา เอื้อต่อความแตกต่างระหว่างผู้พิการซึ่งมีความบกพร่อง ขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ

ผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 67.47 มีความเข้าใจเรื่องคุณค่าและความหมายของชีวิตคนพิการในพระพุทธศาสนา และพบว่าอีกร้อยละ 32.52 ยังไม่เข้าใจ แต่เมื่อแยกตามระดับความเข้าใจของพระสงฆ์เรื่องดังกล่าว พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 40.96 มีความเข้าใจเรื่องดังกล่าวในระดับปานกลาง ร้อยละ 30.12 มีความเข้าใจในระดับน้อย และพบว่ามีเพียงร้อยละ 28.91 เท่านั้นที่มีความเข้าใจระดับมาก

ในส่วนของข้อคิดเห็นเพิ่มเติม พบว่า พระสงฆ์ยังขาดข้อมูลด้านศาสนากับคนพิการจึงไม่ได้ศึกษาในประเด็นดังกล่าวอย่างเพียงพอ และยังไม่มืข้อมูลที่แสดงผลการสนับสนุนให้คนพิการเข้าถึงศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรมมาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ไม่แน่ใจในประเด็นเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังพบว่าพระสงฆ์บางส่วนเห็นว่าความพิการเป็นเรื่องส่วนบุคคล ซึ่งเกิดจากผลของกรรมมากกว่า ในขณะที่ส่วนหนึ่งเห็นว่าความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและอุบัติเหตุเนื่องจากการขาดระเบียบวินัยในปัจจุบันมีส่วนสร้างความพิการให้แก่ผู้คนในสังคมมากขึ้น

ประเด็นด้านตัวผู้พิการเองซึ่งอาจจะเป็นปัญหาในการเข้าศาสนา และการสนับสนุนจากผู้อื่นหรือสังคม รวมทั้งการสนับสนุนจากพระสงฆ์เอง พบว่า

ประเด็นที่ว่า ความบกพร่อง การขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ ของผู้พิการ เป็นอุปสรรคต่อการฝึกฝนตนเองตามหลักพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 3.27 แสดงว่าพระสงฆ์เห็นว่าความบกพร่อง การขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ ของผู้พิการ เป็นอุปสรรคต่อการฝึกฝนตนเองตามหลักพุทธศาสนาในระดับปานกลาง

ประเด็นที่ว่า ความพิการหรือทุพพลภาพเป็นเครื่องกีดขวางการเข้าคุณค่าชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 2.35 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่า ความพิการหรือทุพพลภาพเป็นเครื่องกีดขวางการเข้าคุณค่าชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรมระดับน้อย

ประเด็นที่ว่า ผู้พิการขาดผู้สนับสนุนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา

มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 3.71 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่า การที่ผู้พิการขาดผู้สนับสนุนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาเป็นอุปสรรคระดับมาก

ประเด็นที่ว่า ผู้พิการไม่มีโอกาสศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 1.73 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่า การที่ผู้พิการไม่มีโอกาสศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่องนั้นเป็นอุปสรรคระดับน้อย

ประเด็นที่ว่า ผู้พิการเป็นภาระแก่ศาสนิกคนอื่น ๆ จึงไม่สะดวกในการปฏิบัติ มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 2.52 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่า การที่ผู้พิการเป็นภาระแก่ศาสนิกคนอื่น ๆ จึงไม่สะดวกในการปฏิบัติธรรมพระสงฆ์ส่วนใหญ่ เป็นอุปสรรคระดับน้อย

ประเด็นที่ว่า วัดไม่มีอุปกรณ์และไม่มีสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจสำหรับคนพิการ เช่น บันไดลาดชัน และห้องน้ำ มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 4.68 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่า การที่วัดไม่มีอุปกรณ์และไม่มีสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจสำหรับคนพิการ เป็นอุปสรรคระดับมากที่สุด

ประเด็นที่ว่า พระสงฆ์ไม่มีโอกาสไปเทศน์และเยี่ยมผู้พิการ มีค่าเฉลี่ยระดับความเห็นที่ 1.89 แสดงว่า พระสงฆ์เห็นว่า การที่พระสงฆ์ไม่มีโอกาสไปเทศน์และเยี่ยมผู้พิการ เป็นอุปสรรคน้อย

ข้อสรุปจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

จากการสัมภาษณ์พบว่าพระสงฆ์ยินดี ให้ความช่วยเหลือในส่วนที่พอจะช่วยเหลือได้ ที่ไม่ขัดกับธรรมวินัย เช่น การหากพระภิกษุด้วยกันเป็นผู้พิการก็พึงช่วยเหลือเหมือนกับการพยาบาล ภิกษุไข้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเอื้อเพื่อกันและกันด้วยความเข้าใจแล้ว ยัง สอดคล้องกับธรรมวินัยด้วย และพระสงฆ์ยินดีที่จะไปเทศน์และเยี่ยมเยียนผู้พิการ หากได้รับการนิมนต์

จากการสัมภาษณ์พบว่ามิชอบแนะวิธีปฏิบัติธรรมแบบใดหรือหัวข้อธรรมใด เพื่อให้คนพิการสามารถปฏิบัติได้ง่าย คือ การปฏิบัติแบบอาณานิปาตติ การฝึกสติด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก ทั้งนี้เพราะการฝึกดังกล่าวแทบจะไม่ใช่กำลังเลย และไม่ว่าอวัยวะส่วนใดจะบกพร่องหรือไร้สมรรถภาพอย่างไรก็ไม่เป็นอุปสรรค เพราะมีเพียงลมหายใจก็สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกปฏิบัติได้ อาณานิปาตติจึงเป็นวิธีปฏิบัติธรรมที่คนพิการสามารถปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

หลักธรรมสำคัญสำหรับผู้พิการ คือ อัมปมาทะ คือความไม่ประมาท ดำเนินชีวิตอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือมีความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องควบคุม มีสติกำกับกระทำทุกอย่างทำสิ่งต่าง ๆ อย่างระมัดระวัง เนื่องจากร่างกายของผู้พิการบางประเภทอ่อนแอกว่าคนปกติมาก

พระสงฆ์ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า หากมีข้อสำรวจพบว่ามีผู้พิการมาทำกิจกรรมในวัดอย่างต่อเนื่อง ก็ยินดีที่จะจัดอาคารสถานที่ให้เอื้อต่อผู้พิการ เช่น จัดกิจกรรมในทางศาสนาที่ผู้พิการสามารถเข้าร่วมได้ง่าย ตลอดจนจัดสร้างสถานที่ เช่น ศาลาการเปรียญให้มีที่นั่งลง สำหรับผู้พิการ โดยให้ชุมชน ครอบครัว หรือญาติพี่น้อง มีส่วนช่วยเหลือผู้พิการให้มีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนา

พระสงฆ์ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้พิการมีโอกาสเรียนรู้พระพุทธศาสนา จากสื่อต่าง ๆ หากมีการขอความช่วยเหลือจากพระสงฆ์ก็ยินดีที่จะช่วยจัดสื่อที่เหมาะสมกับคนพิการประเภทต่าง ๆ ได้ และขอให้หน่วยงานทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับคนพิการควรหาทางร่วมกับพระสงฆ์จัดทำสื่อทางธรรมเพื่อคนพิการประเภทต่าง ๆ

5.4 อภิปรายผล

1) หากพระสงฆ์และผู้พิการตระหนักถึงความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา จะส่งผลทางด้านจริยธรรมในสังคมในด้านบวกอย่างมาก เพราะ 1) จะทำให้แนวคิดจริยศาสตร์เชิงสังคมของพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความเด่นชัดขึ้นมาเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพื่อลอบคคิที่มีต่อพระสงฆ์ว่าไม่สนใจปัญหาสังคม ซึ่งเป็นความคิดด้านลบและไม่ถูกต้องอย่างยิ่ง แต่ยังเป็นความคิดที่ยังปรากฏอยู่ในสังคมไทยบางส่วน 2) สำหรับผู้พิการหากตระหนักถึงความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา จะมีส่วนช่วยฟื้นฟูสภาพทางจิตใจและปลูกฝังอุดมโนทัศน์ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง การเข้าใจตนเองตามความเป็นจริงและมุ่งพัฒนาตนเองตามจุดยืนพื้นฐานที่มีอยู่เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้พิการได้พบกับประสบการณ์ทางศาสนาด้วยตัวเอง ซึ่งประสบการณ์ดังกล่าวไม่สามารถรู้แทนกันได้ไม่ว่าจะเป็นคนปกติหรือผู้พิการเพราะเป็นประสบการณ์ที่รู้ได้เฉพาะตน

2) ประเด็นเรื่องการเห็นคุณค่ากับการปฏิบัติต่อผู้พิการของพระสงฆ์ กล่าวคือ การที่พระสงฆ์เห็นคุณค่าชีวิตของคนพิการ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากหลักคำสอนและพื้นฐานทางจิตใจตลอดจนความคาดหวังของสังคมที่มีต่อพระสงฆ์ว่าต้องเป็นที่พึ่งให้คนทุกชนชั้น ซึ่งถือเป็นหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตามการปฏิบัติต่อผู้พิการของพระสงฆ์เองยังปรากฏเป็นรูปธรรมน้อยมาก ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าท่าทีในจิตใจซึ่งมีพื้นฐานจากเมตตาต่อการปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมยังขัดแย้งกัน ปัจจัยที่ทำให้เกิดลักษณะดังกล่าวผู้วิจัยพบว่า ส่วนหนึ่งขาดแรงสนับสนุนทางสังคมและวัดส่วนใหญ่ก็ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกแก่ผู้พิการ แม้แต่พระสงฆ์บางรูปที่พิการซึ่งผู้วิจัยได้พบขณะทำวิจัยนั้นก็ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกสำหรับพระสงฆ์ที่พิการ ดังนั้นสังคมหรือบ้านต้องเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนให้วัดหรือพระสงฆ์ได้ปฏิบัติต่อผู้พิการอย่างเหมาะสม เพราะการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนมากกว่าที่จะเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์

ประเด็นข้างต้นนี้ยังสัมพันธ์กับเรื่องการมีกำลังใจและเห็นคุณค่าของตนเองของคนพิการ กล่าวคือเมื่อพระสงฆ์มีท่าทีดังกล่าวและสังคมรอบข้างมีส่วนช่วยสนับสนุนให้เกิดสัมพันธภาพระหว่างพระสงฆ์และผู้พิการ จะทำให้ผู้พิการมีกำลังใจในการพัฒนาจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนามากขึ้น

3) ประเด็นเรื่องความขัดแย้งของผลการวิจัยจากข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความเข้าใจในเรื่องความหมายและคุณค่าของชีวิตคนพิการในพระพุทธศาสนา แต่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่าพระสงฆ์ยังขาดเอกสารและข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้

พิการอีกมากนั้น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความเข้าใจเรื่องดังกล่าว การขาดข้อมูลดังกล่าวไม่ได้หมายความว่าพระสงฆ์ไม่เข้าใจความหมายและคุณค่าของชีวิตคนพิการในพระพุทธศาสนา แต่เป็นข้อมูลที่ยืนยันว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจในระดับปานกลางถึงน้อย ความขัดแย้งของข้อมูลดังกล่าวจึงสามารถอธิบายอย่างมีเหตุผลได้ด้วยระดับความเข้าใจของพระสงฆ์ ซึ่งมีความเข้าใจในระดับน้อยถึงร้อยละ30.12

5.5 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะหัวข้อที่ควรทำวิจัยเพิ่มเติม

การวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะสำหรับสำหรับวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

5.5.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) จัดทำเอกสารเพื่อเผยแพร่ให้ความรู้เรื่องคุณค่าของชีวิตของคนพิการในพระพุทธศาสนา แก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป
- 2) ทำความเข้าใจกับพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเพื่อให้เกิดความร่วมมือและปฏิบัติต่อคนพิการในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมภายใต้คำแนะนำของแพทย์และนักวิชาชีพ
- 3) วัดควรส่งเสริมโอกาสให้ผู้พิการได้รับศึกษา การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา และปฏิบัติธรรมตามความเหมาะสมกับสภาพความพิการของแต่ละคนโดยจัดอาคารสถานที่ในวัดให้เอื้อต่อคนพิการตามความเหมาะสม
- 4) วัดควรให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือหน่วยงานที่ให้บริการช่วยเหลือคนพิการในด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพทางกายและใจแก่ผู้พิการตามความเหมาะสมและความจำเป็นของแต่ละคน

5.5.2 ข้อเสนอแนะหัวข้อที่ควรทำวิจัยเพิ่มเติม

- 1) ประเด็นเรื่องการปฏิบัติธรรมของผู้พิการประเภทต่าง ๆ ที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์ เพื่อทราบวิธีการปฏิบัติธรรมตามความแตกต่างของผู้พิการ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติธรรม
- 2) ประเด็นทางจิตวิทยาเกี่ยวกับคนพิการ เพื่อศึกษาประเด็นทางจิตวิทยาเกี่ยวกับชีวิตของคนพิการในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำผลวิจัยมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติในเชิงจริยธรรมต่อผู้พิการประเภทต่าง ๆ

บรรณานุกรม

- กวี ทั้งสุบุตรและคณะ. (2533). รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพคนพิการในครอบครัว
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ ฯ : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- กาญจนา กาญจนไตรวัฒน์.(2527).การศึกษาอัตมโนทัศน์ของผู้ป่วยที่มีอัมพาตครึ่งล่าง.
วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์
โรงพยาบาลรามธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เก. เอ็น. ชยติลเลเก. (2532). จริยศาสตร์แนวพุทธ. (สุชาวี พลอยชม แปลเรียบเรียง).
กรุงเทพฯ: ไร่ไทยเพรสเซนเตอร์.
- จิตรา ศิริสมบูรณ์ถาก. (2537). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อมโนทัศน์แห่งตนของคนพิการ. วิทยานิพนธ์
พัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ธรรมชีวะ(พระมหาสม สุมน PhD.). (2537). การศึกษาเปรียบเทียบทรรศนะคุณค่าชีวิต
มนุษย์ในลัทธิฮินดูและในพุทธศาสนา.กรุงเทพฯ : นิลนารการพิมพ์.
- เทพเวที, ป.อ. ปยุตโต, (พระ). (2532). พุทธธรรม. (ฉบับปรับปรุงและขยายความ).
พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิธินันท์ โลกสาน.(2547). การพึ่งตนเองของคนพิการทางการในอำเภอหนองเรือ จังหวัด
ขอนแก่น.วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2527). พระไตรปิฎกและอรรถกถา. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศทเวทย์.(2538). จริยศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- สมถาร พรมทา. (2545).มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต.พิมพ์ครั้งที่ 2
กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540). ธรรมะนอกธรรมาสน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน .
- เสาวภา วิจิตวาที. (2534).ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองการสนับสนุนทาง
สังคมกับพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยที่สูญเสียขา.วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาล บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Phoon, W.O' & Chen, P.C.V. (2539). ตำราเวชศาสตร์ชุมชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
(อมรรัตน์ รัตนศิริ, ผู้แปล). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- Earl,D&Mc,Birde.(1963). Disability evaluation and principles of treatment of
compensable injury. Piladelphia :J.B. Lippcott Copany.

ภาคผนวก

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

ความเข้าใจของพระสงฆ์เรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ
: กรณีศึกษาในจังหวัดขอนแก่น

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาความเข้าใจของพระสงฆ์ ในเขตจังหวัดขอนแก่น เรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ เพื่อทราบปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาของคนพิการ

แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 คำถามเพื่อศึกษาความเข้าใจของพระสงฆ์ ในเขตจังหวัดขอนแก่นเรื่องความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ

ส่วนที่ 3 คำถามเพื่อศึกษาปัญหาหรืออุปสรรคในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงคุณค่าชีวิตของคนพิการ

ส่วนที่ 4 คำถามเพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาของคนพิการ

ส่วนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย/หรือเติมข้อความลงในช่องที่ตรงกับสถานภาพปัจจุบันของท่าน

1. สถานภาพ

[] พระภิกษุ [] สามเณร

2. อายุปัจจุบัน ปี

3. พรรษา.....พรรษา

4. วิทยฐานะ/การศึกษาสูงสุด.....

5. ตำแหน่ง

6. สังกัดวัด.....

.....

ส่วนที่ 2 คำถามเพื่อศึกษาความเข้าใจของพระสงฆ์ ในเขตจังหวัดขอนแก่น เรื่อง
ความหมายและคุณค่าชีวิตของคนพิการ

โปรดทำเครื่องหมาย / ในช่องที่ตรงกับความเข้าใจของท่าน และโปรดให้ความเห็นเพิ่มเติม (ถ้ามี)

หัวข้อ/ความเห็น	ไม่ถูกต้อง	ไม่แน่ใจ	ถูกต้อง	ความเห็นเพิ่มเติม
คนพิการ หรือผู้ทุพพลภาพ (People with Disabilities) สามารถดำเนินชีวิตตามความหมายที่ว่ามนุษย์คือผู้มีจิตใจสูง และเป็นผู้สามารถปฏิบัติธรรมและฝึกฝนตนเองได้ตามความสามารถของตน			
คนพิการเป็นผู้ที่ขาดลักษณะบางอย่างในทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมได้อย่างสมบูรณ์จึงขาดคุณค่าในตัวเอง			
สังคมและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีส่วนสร้างความพิการให้แก่ผู้คนในสังคมมากขึ้น			
คุณธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าในตัวเอง ความพิการไม่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงคุณธรรมทางพุทธศาสนา			
หลักธรรมของพุทธศาสนาเอื้อต่อการค้นพบคุณค่าในตัวเองของผู้พิการ และสามารถมีชีวิตที่ดีได้ตามหลักพุทธศาสนา			
แนวทางปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา เอื้อต่อความแตกต่างระหว่างผู้พิการซึ่งมีความบกพร่องขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ			
หลักธรรมของพุทธศาสนาสามารถสร้างความเข้มแข็งและกำลังใจแก่ผู้พิการ			

ส่วนที่ 3 ปัญหาหรืออุปสรรคในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงคุณค่าชีวิตของคนพิการ
โปรดทำเครื่องหมาย / ในช่องที่ตรงกับความเห็นของท่าน

ปัญหาและอุปสรรค	ระดับปัญหาและอุปสรรค				
	มากที่สุด(5)	มาก (4)	ปานกลาง(3)	น้อย (2)	น้อยมาก (1)
ความบกพร่อง การขาดความสามารถและเสียเปรียบในด้านต่าง ๆ ของผู้พิการ เป็นอุปสรรคต่อการฝึกฝนตนเองตามหลักพุทธศาสนา					
ความพิการหรือทุพพลภาพเป็นเครื่องกีดขวางการเข้าถึงคุณค่าชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม					
ผู้พิการขาดผู้สนับสนุนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา					
ผู้พิการไม่มีโอกาสศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง					
ผู้พิการเป็นภาระแก่ศาสนิกคนอื่น ๆ จึงไม่สะดวกในการปฏิบัติธรรม					
วัดไม่มีอุปกรณ์และไม่มีสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจสำหรับคนพิการ เช่น บันไดลาดชัน และห้องน้ำ					
พระสงฆ์ไม่มีโอกาสไปเทศน์และเยี่ยมผู้พิการ					

ส่วนที่ 4 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อเสนอแนะสำหรับคนพิการ

1. ท่านมีข้อเสนอแนะแนวทางที่พระสงฆ์ควรปฏิบัติต่อผู้พิการอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

2. ท่านมีเห็นว่าวิธีปฏิบัติธรรมแบบใดหรือหัวข้อธรรมใด ที่คนพิการสามารถปฏิบัติได้ง่าย

.....
.....
.....

3. ท่านมีแนวทางการจัดวัดหรือสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเอื้อให้ผู้พิการหรือผู้ทุพพลภาพ (People with Disabilities) สามารถปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างสะดวก อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

4. ท่านมีข้อเสนอแนะในการใช้เทคโนโลยีที่สามารถนำศาสนาเพื่อให้เข้าถึงคนพิการได้อย่างสะดวก เช่นที่บ้าน และที่พัก อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....